

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

A 19

.6

NOM A 13

BEKNOPTE
NEDERDUITSCH E K A 19
SPRAAKKUNST,

OPGESTELD

DOOR

LAMBERTUS VAN BOLHUIS,

PREDIKANT TE GRONINGEN, EN LID
VAN DE LEYDSCH E MAATSCHAPPIJ
DER NEDERL. LETTERKUNDE;

IN HET JAAR 1792.

MET DEN GOUDEN EERPRIJS BEKROOND,

EN UITGEGEVEN,

DOOR DE

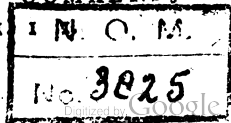
NEDERLANDSCH E MAATSCHAPPIJ

TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN.

Te LEYDEN, DEVENTER, en GRONINGEN, bij
D. DU MORTIER EN ZOON,
J. H. DE LANGE, EN J. OOMKENS.

M D C C X C I I N O M

De MAATSCHAPPIJ *Tot Nut van 't Algemeen* erkent geen Exemplaren voor echt, dan die door enen der Drukkeren dus eigenhandig, ondertekend zijn.

D. du Mortier en Zoon.

B E R I C H T.

Bijna gelijktijdig met het ontstaan der Maatschappij, begreepen eenigen van derzelve Leden, dat het in 't licht geeven eener geregelde Nederduitsche Spraakkunst, zo veel mogelijk, opgehelderd door gepaste voorbeelden, van zeer veel nut voor onze Scholen zoude zijn. Ingevolge van dat gevoelen, werdt, in den jaare 1789, eene Gouden Medaille en Twintig Ducaten uitgelooft, aan den Schrijver van zodanig eene Spraakkunst, welke door de Maatschappij goedgekeurd, en als de beste geoordeeld zoude worden; en toen in het volgend jaar de daar toe ingezondene Verhandelingen niet voldeeden, stelde men de praemie op Keertig Ducaten. Thans zal kunnen blijken, of het gevoelen dier Leden gegrond geweest zij, naardien de Maatschappij, op haare Alge-

meene Vergadering, van den jaare 1792, deeze Nederduitsche Spraakkunst van den Heere VAN BOLHUIS, heeft mogen bekroonen; en zij dezelve nu in het licht geeft, met den vuurigen wensch, dat haare ijver en zucht, ter verbeeteringe van het Schoolwezen in ons Vaderland, eens bekroond mogen worden, door eenen algemeenen leerlust der Nederlandsche Jeugd; en door eene meerdere en spoediger aanwinst van die kundigheden, die onze Landgenooten maar al te zeer ontbreken; namelijk, het kennen van hunne woordrijke, en alzins geregelde Moedertaale.

Op last der Maatschappij:

G. Brender & Brandis
Secretaris

DE

DE OPSTELLER

A A N D E N

L E Z E R,

B I J D E U I T G A V E.

Zie hier mijne *Nederduitsche Spraak-kunst*, zo als dezelve op den 28. van Louwmaand 1792. aan *de Nederlandsche Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, in antwoord op hare vrage, ter beoordeling is toegezonden, en daar op door die Maatschappij den 14. van Oogstmaand 1792. de gouden eerprijs aan mij is toegewezen. — Ik heb slechts op begeerte der Maatschappij achter §. XVIII. ingevuld ene opgave van de voornaamste *kenmerken der geslachten van de zelfstandige naamwoorden*, die ik, om te korter te zijn, in het handschrift achtergelaten, doch aan de Maatschappij aangeboden had. — De kleinheid van dit werkje liet niet toe, dat ik er een *lijstje* van de voornaamste *zelfstandige naamwoorden* met aan-

VI DE OPSTELLER AAN DEN LEZER.

wijs der *geslachten*, die uit de bijgebragte kenmerken niet gekend konden worden, bijvoegde. Gaarn had ik dit anders gedaan; en misfchien voldoe ik hier aan wel eens op ene andere wijze: intusfchen kan men in dit stuk gebruik maken van een diergelijk lijstje, dat ik gegeven heb achter den *derden* druk van *K. STIJL aanleiding tot de kennis der Nederduitsche Taal*, door mij met *aanmerkingen* uitgegeven te Groningen bij J. Oomkens, 1787. — Voorts heb ik met voorkennis en goedkeuring der Maatschappij hier en daar enig *voorbeeld*, of *iets*, ter nadere *opheldering* ingevuld. Dan dit is van te weinig aanbelang, dan dat ik er bijzondere melding van maken zou. Ook is achteraan een klein *bladwijzertje* gevoegd. — In het *Voorbericht* is nader verslag gegeven van mijne *Verhandeling*. — Aan u, en aan de algemene maatschappij, hier door steeds nuttig te mogen zijn, zal mijn voornaamste loon, en doel, en blijdschap wezen.

B E K N O P T E
N E D E R D U I T S C H E
S P R A A K K U N S T,

G E V R A A G D

D O O R D E

N E D E R L A N D S C H E M A A T S C H A P P I J

TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN;

TOT ANTWOORD OPGESTELD, EN TER
HARER BEOORDELING TOEGEZONDEN,

ONDER DE ZINSPREUK,

*HET PAST IEDER VOLK ZIJNE EIGENE
TAAI OP TE BOUWEN.*

T E N K A T E , I . 18 .

VOORBERICHT.

De NEDERLANDSCHE MAATSCHAPPIJ Tot Nut van 't Algemeen vroeg in haar voorstel den 12. van Oogstmaand 1789. ene beknopte, en telkens met voorbeelden opgehelderde Nederduitsche Spraakkunst. Zij vorderde ene verhandeling, zo volledig, en zo bevattelijk, dat zij voor den geringen Burger, of het Schoolwezen, nuttig zou kunnen zijn,

Misfchien dachten toen velen, „ wat nut is hier in: kent niet elk zijne eigene taal? ” — Maar de Maatschappij oordeelt anders in haar voorstel: zij vindt in zulk een schoolboek ene uitstekende nuttigheid. — En ik houd het met haar. Hoe weinig toch is de gemene burger in staat, om zuiver in zijne eigene taal te spreken, en te schrijven. Hoe nodig is het dan, dat hij zich hier op toelagge? En hoe zal er ene algemene beschaving te wachten zijn, ten zij men de scholen in dit opzicht hervorme?

Misfchien dachten toen anderen, „ wat noodzaak is hier in? wij hebben toch vele, en velerhande Nederduitsche Spraakkunsten. ” — Dan; de Maatschappij spreekt van gebrek aan zulk een schoolboek. Zij zal, denk ik, oordelen, (en dit oordeel zou op gronden steunen,) dat de opstellen, die voorhanden zijn, aan het begeerde nut niet genoeg dienstbaar zijn; daar zij over het geheel — of niet nauwkeurig genoeg, — of te omflagtig, — of te diep beredeneerd, en te min dui-

Duidelijk, en te min eenvoudig voor den geringen en ongeoeffenden burger zijn, — of te weinig op goede gronden geboutwd, en dus te zeer oppervlakkig zijn.

Reeds lang lust hebbende aan de beoefening onzer taal voor mij zelven, en aan de beschaving van anderen daar in, was ik verblijd over de vrage der Maatschappij. Ik verwachtte, dat voorname Taalkundigen een toereikend opstel zouden geven. Ik verlangde naar den uitslag. Maar die beantwoordde niet aan mijn' wensch. De vraag wierd den 12. van Oogstmaand 1790. herhaald door de Maatschappij, en aangedrongen met verhoging van den eerprijs.

Sedert enigen tijd deed de ernst der Maatschappij, en het gewigt der zake, mij zelven denken, om een antwoord te ontwerpen. — Ik herlas de vraag, zo als zij door de Maatschappij in 1789. eerst voorgesteld, en in 1790. herhaald is. — Ik bepaalde mij bij het oogmerk, dat men bedoelde. Dat is eerst het nut van den geringen burger: daar door moet ik zulken verstaan, die niet geoeffend is in taalkunde, maar die toch zijne jaren, en rijpheid van oordeel heeft. Maar de Maatschappij bedoelt ook het nut der scholen, en vordert een schoolboek. — De eigenschappen, die men in de verhandeling begeert, zijn deze, beknoptheid, bevattelijkheid, volledigheid, opheldering met voorbeelden, aangename bevalligheid. Ik durf er bijvoegen, dat men ook nauwkeurigheid, en grondigheid verwacht. — Ten aanzien van den inhoud verwacht de Maatschappij bij de herhaling harer vrage, dat men ook vooral lette op de afleiding der werkwoorden. Ik kan niet denken, dat de Maatschappij door die afleiding verstaan zal de herkomst der werkwoorden van andere meer oorspronkelijke woorden, het zij andere werkwoorden, of naamwoorden, of bijwoorden, welke men in de scholen bezwaarlijk watten zou. Maar ik vertrouw, dat men daar door verstaat de vervoeging, of afleiding in elk werkwoord,

om tijden, personen, en wijze van voorstel, aan te duiden, welke men gewoon is Conjugatie te noemen.

De vraag laat zich op deze wijze dan begrijpen; maar niet gemakkelijk beantwoorden. Grote zwaarigheid doet zich terstond daar in op, dat men zo vele eigenschappen in dezelfde korte verhandeling moet verenigen. Het kan toch niet, dan zeer moeilijk zijn, volledig in onze taal te schrijven, waar in zo vele bijzonderheden voorkomen, en dan nog beknopt te schrijven; ja daar bij duidelijk, en tevens met opheldering door voorbeelden; en niet minder grondig, om verstaan, geloofd, en gevolgd te worden. — Wie erkent niet, dat er tot dit alles vrij wat omslag vereischt wordt? Het is waar, wij moeten de taalwetten vinden en niet maken; en onze taal is vrij bevestigd; en gelijk aan zich zelve; des niettegenstaande zijn de afwijkingen van het gewone zeer menigvuldig. Nu zou men aan de schoonheid van onze taal veel te kort doen, wanneer wij die afwijkingen terstond wilden stellen op de lijst van uitzonderingen, en onregelmatigheid; daar doorgaans de vaste regemaat zich aan een oplettenden onderzoeker ontdekt, en in de welluidendheid, of in onderscheidene tongvallen, de oorsprong der meeste afwijkingen te vinden is. Hield men dit maar op het oog; men zou minder in dat vooroordeel slaan, dat alles in onze taal onbepaald, ongegrond, en verward ware, en men zou van het onderzoek minder afschrikt worden. Er is derhalven enige omslag van redenering nodig.

Niet minder bezwaarlijk zal het zijn aan het begerde oogmerk gepast te voldoen, door een schoolboek te geven, dat tevens den geringen burger nuttig zou kunnen zijn. — Het denkbeeld van een schoolboek zou zulk een boek vorderen, het welk men in de scholen gebruikt, en waar uit de meester aan den leerling onderwijs geeft over onze taal. Zal zulk een taalkundig opstel onder de vatbaarheid van jonge
 * 6
 leer-

leerlingen kunnen vallen, dan zal het zelve zeer kort, weinig beredeneerd, zeer algemeen met vermijding van vele bijzonderheden, moeten zijn. Maar dan zou men één van twee moeten onderstellen, of dat de meesters zelve kundig genoeg zijn, om naar zulk een kort onderwerp goed onderricht te geven; of dat de schoolmeester, en de geringe burger, door zulk een kort en oppervlakkig opsstel, kundig zoude kunnen worden. Dan ik heb geen grond, om éne van deze onderstellingen aan te nemen; daar de onkunde te algemeen is, en er te grote omslag nodig is, om denkbeelden van taalkunde aan ongeleerden te geven, dan dat men zulke vorderingen op het gebruik van zulk een kort opsstel verwachten zou.

Mij kwam dan voor, dat aan het oogmerk der Maatschappij best beantwoord worden zou door éne verhandeling, die wel duidelijk en beknopt was, maar die tevens zo volledig, nauwkeurig, en beredeneerd was, dat de schoolmeester, en de geringe burger, indien men enige vlijt aanwendde, daar uit nodig onderricht zoude kunnen bekomen omtrent onze taal; maar dan ook tevens daar uit wederom aan anderen nuttig zou kunnen zijn. Welk onderricht aan anderen in de scholen nog méér dan zou bevorderd worden, wanneer er uit dat groter onderwijs een kort, algemeen, en duidelijk, uittreksel gegeven wierd, waar naar de meester in de scholen onderwijs zou geven; voor zich zelve telkens gelegenheid vindende, en aan de leerlingen gevende, om nadere opheldering van bijzonderheden te lezen in het grotere opsstel. Welk klein opsstel, gevoegd bij een groter, dan eerst een nuttig schoolboek met recht genoemd zou mogen worden.

Ik begon daarom eerst de hand te leggen aan een ruimer ontwerp. — Dan, onlangs vernam ik, dat de Maatschappij niet alleen de gewoonte had, maar zulks ook bij hare Wetten bepaald had, om hare Verhandelingen zo klein uittegeven, dat dezelve voor

weinige stuijvers gekoft konden worden. Hier uit besloot ik, dat mijn verhandeling te ruim zou worden, om bij de Maatschappij ter beantwoording van hare vrage in aanmerking te kunnen komen, indien zij, ook in ons geval bepaaldelijk, de hand aan die wetten wilde houden; schoon zij in het voorstel der vrage daaromtrent gene bepaling gemaakt had. — Ik moest dan afzien van mijn ruimer ontwerp.

Nu begon ik te overwegen, of men niet een klein schoolboek zou kunnen opstellen, waar in gene spraak-kunstwoorden gevonden wierden, en geen geregeld denkbeeld van onze taal gegeven wierd; doch waar in men een toereikend verslag deed van de zuiverste spelling, en waar naar men de jeugd daar in kon oefenen, zonder dat de zelve gronden van geregelde taalkunde behoefde te hebben — Ook hier in vond ik zwarigheid; daar er tot de spelling met d, t, dd., of dt, een denkbeeld gevorderd wordt van werkwoorden, en derzelver personen, tijden en uitgangen, en er tot het gebruik van de, het, des, der, den, hem, hun, haar, hen, enz. kennis vereischt wordt van de naamwoorden, en derzelver naamvallen en geslachten. — Maar ook; de Maatschappij vorderde ene Spraakkunst.

Ik bepaalde mij dan tot ene verhandeling, waar in aan den geringen burger, en voor de scholen, enig geregeld denkbeeld wierd gegeven van onze Nederduitsche taalkunde, en welke zo volledig en nauwkeurig zou zijn, als de begeerde beknoptheid, of het gewigt der zake toelaat; maar tevens zo kort, als de volledigheid, en bevattelijkheid gedogen; ook zo duidelijk, en met voorbeelden opghelderd, als de kortheid zou toestaan.

Dit alles heb ik in de behandeling van zaken gestadig onder het oog zoeken te houden. — Ik heb daarom vele nuttige dingen moeten voorbijgaan; — van sommige dingen geen reden daarom mogen geven; —
doet-

doorgaans geen verschil van gedachten beredeneerd; — geen gezach van grote mannen, zelfs niet van TEN KATE of HUYDECOPER, veel minder van zulken, die nog leven, bijgebracht; van hoe veel waarde anders ook hun betoog in uitgegevene schriften, of hun getuigenis omtrent de ouden, moge zijn.

Schoon er ook in deze verhandeling een of ander moge voorkomen, dat meer geschikt mogt schijnen, om ter beoordeeling te slaan aan verder geoeffenden, en hun stof van nadenken te geven, om de regelmaat onzer tale, zo veel mogelijk is, te herstellen; op dat dit werkje daar door ook algemeen nuttig mogt zijn: — zal echter, naar mijn oordeel ook de geringe burger, die zich oefenen wil, daar door tot nadere kennis kunnen komen: — maar ook zal de schoolmeester daar toe aanleiding krijgen; vooral, wanneer dit werkje in de scholen wierd ingevoerd, tot een boek, waar in de leerling geoeffend wierd in het spellen, of lezen, als wanneer de meester zelf ongevoelig, door gestadige herhaling, geoeffend worden zou. — Langs dien weg zou dit opstel tot een nuttig schoolboek versprekken kunnen voor den leerling; vooral wanneer de meester daar naar hem oefende in de verbuiging der naamwoorden, of de verwoeging der werkwoorden, en zijne lesfen en voorschriften daar naar richtte.

Zie daar dan, hoedanige verhandeling ik tot antwoord op de vrage der Maatschappij over de Nederduitsche Spraakkunst bij dezen haar aanbiede. — Zij oordele over derzelver waarde.

INHOUD DER AFDELINGEN.

- I. De *Nederduitſche Spraakkunſt*, bl. 1.
- II. *Wat de Nederduitſche Spraakkunſt leert*, bl. 1.
- III. Om te kunnen *lezen*, bl. 2.
- IV. De *gedaante der Letters*, bl. 2.
- V. *Soort der Letters*, bl. 4.
- VI. *Klinkers*, bl. 5.
- VII *Medeklinkers*, bl. 6.
- VIII *Gebruik der Letters*, bl. 7.
- IX. *Samenvoeging van Klinkers*, bl. 8.
- X. *Gemengde klanken*, bl. 9.
- XI. *Lettergrepen*, bl. 10.
- XII. *Samenſtelling van Woorden*, bl. 10.
- XIII. *Samenvoeging van Woorden*, bl. 11.
- XIV. Om den *zin der woorden te kennen*, bl. 12.
- XV. *Soorten van Woorden*, of *delen der Taal*, bl. 12.
- XVI. *Zelfſtandige Naamwoorden*, bl. 15.
- XVII. *Gebruik der Zelfſtandige Naamwoorden*, bl. 15.
- XVIII. *Geflachten der Naamwoorden*, bl. 16.
- XIX. De *Getallen der Naamwoorden*, bl. 22.
- XX. De *Naamvallen*, bl. 24.
- XXI. De *Lidwoorden*, bl. 25.
- XXII. *Bijvoeglijke Naamwoorden*, bl. 26.
- XXIII. De *verbuiging*, en *aanwijzing der Naamvallen*, bl. 26.
- XXIV. *Bijvoeglijke Naamwoorden wanneer onverbogen*, bl. 31.
- XXV. De *Vergroting in de Bijvoeglijke Woorden*, bl. 33.
- XXVI. *Voornaamwoorden*, bl. 35.
- XXVII. *Perſoonlijke Voornaamwoorden*, bl. 35.
- XXVIII. *Wederkerige Voornaamwoorden*, bl. 37.
- XXIX. *Bezittelijke Voornaamwoorden*, bl. 41.
- XXX. *Vragende Voornaamwoorden*, bl. 44.
- XXXI. *Aanwijzende Voornaamwoorden*, bl. 46.
- XXXII. *Betrekkelijke Voornaamwoorden*, bl. 51.
- XXXIII. *Werkwoorden*, bl. 52.
- XXXIV.

INHOUD DER AFDELINGEN.

- §. XXXIV. Soorten der Werkwoorden, bl. 53.
 XXXV. De *Tijden* in de Werkwoorden, bl. 54.
 XXXVI. De *Personen* in de Werkwoorden, bl. 54.
 XXXVII. *Wijzen van voorstel* door de Werkwoorden, bl. 55.
 XXXVIII. De *Vervoeging* der Werkwoorden, bl. 56.
 XXXIX. Iets *vooraf ter opheldering* van de Vervoeging der Werkwoorden, bl. 57.
 XL. *Voorbeelden* van Vervoeging, bl. 60.
 XLI. *Bijzondere aanmerkingen* over deze voorbeelden van Vervoeging, bl. 69.
 XLII. *Nog enige gevallen* in de Vervoeging, bl. 72.
 XLIII. De *Deelwoorden*, bl. 74.
 XLIV. *Bijwoorden*, bl. 75.
 XLV. *Voorzetsels*, bl. 77.
 XLVI. *Voegwoorden*, bl. 78.
 XLVII. *Tuschenwerpsels*, bl. 79.
 XLVIII. Om de *Betekenis* te kennen, bl. 80.
 XLIX. Van *Oorspronkelijke* woorden, bl. 80.
 L. Van *Afgeleide* woorden, bl. 81.
 LI. Om *anderen* onze mening te *doen verstaan*, bl. 82.
 LII. Om te *Spreken* in onze taal, bl. 82.
 LIII. *Uitspraak*, bl. 83.
 LIV. *Schikking* der Woorden, bl. 84.
 LV. *Stijl*, bl. 84.
 LVI. Om te *Schrijven* in onze taal, bl. 85.
 LVII. *Spel-kunde*, bl. 86.
 LVIII. *Kenmerken van goede Spelling*, bl. 87.
 LIX. *Spel-regels*, bl. 87.
 LX. *Eerste Spel-regel*, bl. 88.
 LXI. *Tweede Spel-regel*, bl. 90.
 LXII. *Derde Spel-regel*, bl. 92.
 LXIII. *Vierde Spel-regel*, bl. 94.
 LXIV. *Goed Schrift*, bl. 97.
 LXV. *Klank-teken*, bl. 97.
 LXVI. *Zin-tekenen*, bl. 98.
 LXVII. *Scheiding van Lettergrepen*, bl. 99.
 LXVIII. *Scheiding van Volzinnen*, bl. 109.

SCHA.

S C H A K E L

V A N D E N

I N H O U D.

Op dat de leerling gemakkelijk, en met een opslag van het oog, den samenhang en den afloop van zaken zou mogen zien, laat ik nu in een tafereel volgen den Schakel van den inhoud.

De *Nederduitsche Spraakkunst* (§. I.) moet ons leren, — dat wij *verstaan*, wat een ander meent; — 2. dat *anderen verstaan*, wat wij menen in onze taal, §. II.

I. Wij moeten *anderen verstaan*. Daar toe is nodig, — 1. de woorden te kunnen *lezen*; — 2. den zin er van te begrijpen.

A. Om te kunnen *lezen*, moeten wij de *letters* kennen in derzelve — 1. *gedaante*, — 2. *soort*, — 3. *gebruik*. — §. III.

a. Derzelve *gedaante*; §. IV.

b. *soort*; §. V.

a. *klinkers*, in het onderscheid, — de helderheid, — de langheid van hunnen klank; §. VI.

b. *medeklinkers*, in het onderscheid van klank, — en scherpheid. §. VII.

c. Het *gebruik* der letters dient

a. om *getallen* aantewijzen; §. VIII.

b. tot *samenvoeging*

i. van *klinkers met klinkers*,

I. A. c. b. I. SCHAKEL VAN DEN INHOUD.

†. om den zelfden klank te *verlengen*,
aa, ee, ij, oo, uu, §. IX.

††. of om eenen *gemengden* — *tweckklank*
— of *drieklank*, te vormen; §. X.

2. van letters tot een *lettergreep*; §. XI.

3. van lettergrepen tot *woorden*; §. XII.

4. van woorden tot een *samengesteld*
woord; §. XIII.

B. Wij moeten ook den *zin* der woorden begrijpen.
Daar toe moeten wij de *woorden* kennen —

1. in hunnen *aard*, — 2. en *betekenis*, §. XIV.

a. Omtrent den *aard* der woorden moeten wij

a. in *het gemcen* tonen, dat er *10 soorten*,
of *10 delen der tale* zijn: §. XV.

b. dan *bijzonderlijk* handelen

1. van de *zelfstandige naamwoorden*; §.
XVI.

†. in derzelver *gebruik*, §. XVII.

††. *geslachten*, §. XVIII.

†††. *getallen*, §. XIX.

††††. *naamvallen*, §. XX.

2. van de *lidwoorden*; §. XXI.

3. *bijvoeglijke naamwoorden*; §. XXII.

4. daar na van de *verbuiging*, en *aan-*
wijzing der naamvallen, in de zelf-
standige naamwoorden, lidwoorden,
en bijvoeglijke woorden, §. XXIII,
XXIV. — en van de *vergroting*, in de
bijvoeglijke woorden; §. XXV.

5. van de *voornaamwoorden*, §. XXVI.

— 1. *persoonlijke*, §. XXVII. —

2.

I. B. a. b. 5. SCHAKEL VAN DEN INHOUD.

2. wederkerige, §. XXVIII. — 3. bezittelijke, §. XXIX. — 4. vragende, §. XXX. — 5. aanwijzende, §. XXXI. — 6. betrekkelijke; §. XXXII.

6. van de *werkwoorden*,

x. waar omtrent *in het gemeen* wordt aangewezen, §. XXXIII. — *het foort van werking*, §. XXXIV. — *de tijd*, §. XXXV. — *de persoon*, §. XXXVI. — *en de wijze van voorstel*, §. XXXVII.

xx. meer *bijzonder derzelve* vervoering; §. XXXVIII — XLII.

7. daar na van de *deelwoorden*; §. XLIII.

8. *bijwoorden*; XLIV.

9. *voorzetsels*; §. XLV.

10. *voegwoorden*; §. XLVI.

11. *tuschenwerpsels*. §. XLVII.

b. Om den zin te begrijpen, moeten wij ook de *betekenis* der woorden weten, §. XLVIII. — 1. *in oorspronkelijke*, §. XLIX. — 2. *en afgeleide*. §. L.

II. Wij moeten ook *anderen* onze mening *doen verstaan*, — 1. *door spreken*, — 2. *of schrijven*, §. LI.

A. Om wél te *spreken* komt in *aanmerking*, §. LII.

a. *de uitspraak*, §. LIII.

b. *de schikking der woorden*, §. LIV.

c. *de stijl*, §. LV.

B. Om wél te *schrijven* is *nodig*, §. LVI.

II. 3. SCHAKEL VAN DEN INHOUD.

- a. dat men wél *spelle*, §. LVII. — *kenmerken* van goede spelling wete, §. LVIII. — en *spelregels*; §. LIX—LXIII,
- b. dat men *goede letters make*; §. LXIV.
- c. dat men den *klank of zin door gepaste tekenen* bepale; §. LXV, LXVI.
- d. dat men *nauwkeurig scheid* — tusschen de *lettergrepen*, §. LXVII. — en de *volzinnen*. §. LXVIII.

B E K N O P T E

N E D E R D U I T S C H E

S P R A A K K U N S T

§. I.

De Nederduitſche Spraakkunſt.

De *Nederduitſche Spraakkunſt (Grammatica)* geeft onderricht, om de Nederduitſche taal wél te kennen, in haren bijzonderen aard, en voornamelijk naar het tegenwoordige gebruik.

§. I I.

Wat de Nederduitſche Spraakkunſt leert.

De Nederduitſche Spraakkunſt moet ons dan twee voorname dingen *leren*; — 1. dat *wij verſtaan*, wat een ander meent, wanneer hij Nederduitſch ſchrijft, of ſpreekt; — 2. dat *anderen verſtaan*, wat wij menen, wanneer wij Nederduitſch ſpreken, of ſchrijven.

A

Zul-

Zullen wij de mening van anderen in onze taal *verstaan*; dan moeten wij — 1. de woorden *kunnen lezen*, en — 2. den *zin* er van begripen. — En zullen *anderen* onze mening *verstaan*; dan moeten wij de taal — 1. wél *spreken*, en — 2. *schrijven* kunnen.

§. I I I.

Om te kunnen lezen.

De Spraakkunst moet dan eerst leren *lezen*. — Daar toe is nodig, dat wij de *letters kennen* in derzelve — 1. *gedaante*, — 2. *soort*, — 3. *gebruik*.

§. I V.

De *gedaante* der *Letters*.

Onze taal gebruikt 26. letters.

De hedendaagche *gedaanten* van hoofdletters, en gemene letters, zijn de volgende;

I. *Duitsche hoofdletters*.

A B C D E F G H I K
L M N O P Q R S T U
V W X Y Z.

Duit-

Duitsche gemene letters.

a b c d e f g h i j k l
 m n o p q r s t u v
 w x y z.

I I. *Romeinsche hoofdletters.*

A B C D E F G H I J K L M N
 O P Q R S T U V W X Y Z.

Romeinsche gemene letters.

a b c d e f g h i j k l m n o p q
 r s t u v w x y z.

I I I. *Gebogene (Cursive) hoofdletters.*

A B C D E F G H I J K L M N O
 P Q R S T U V W X Y Z.

Gebogene (Cursive) gemene letters.

a b c d e f g h i j k l m n o p q
 r s t u v w x y z.

I V. *Hoofd-schrijf*-letters.

A B C D E F G H I J K
 L M N O P Q R S T U
 V W X Y Z.

Gemene schrijf-letters.

a b c d e f g h i j k l m n
 o p q r s t u v w x y z.

§. V.

Soort der Letters.

In *soort* zijn deze letters — of *klinkers* (*vocales*), die op zich zelve een' vollen klank geven; — of *medeklinkers* (*consonantes*), die niet klinken zonder hulp van klinkers, en derzelve klank bepalen door een bijgevoegd geluid.

Dit zal verstaan worden uit ene nadere beschouwing van deze twee soorten.

VI

§. VI.

§. VI.

§. V I.

Klinkers.

Daar zijn 6 *klinkers*, *a, e, i, o, u, y* of *ij*.

Derzelve onderscheidenen *klank* hoort gij in *man, men, min, mond, munt, mijn, en pan, pen, pin, pond, punt, pijn.*

Deze hebben alle een' *vollen klank*. Zij kunnen op zich zelven een lettergreep uitmaken, zelfs een woord uitmaken, gelijk wij straks tonen zullen.

Men geeft aan *y* of *ij* den klank, die nabij komt aan *ei*. Die Hollandsche uitspraak is nu al vrij algemeen; men behoude dan dezelve; doch wete, dat *y* alleenlijk moest gebruikt worden in woorden van Griekschen oorsprong. *Cyrus, Syllabe, Synode, Syrië, Egypte, Cyprus, Ilyfop*; en geen klank van *ei* kan hebben; en dat *ij* eigenlijk ene dubbele *i* is.

De *e*, en *o*, hebben in sommige woorden een' *helderen*, in andere woorden een' *doffenklank*.

De *e* is *helder* in *den, vel, hel, melk*; — maar *dof* in *aarde, bedrijf, bakfel*: — beide klanken hoort gij in *E'den, edel, hemel, bestel, bevel*.

De *o* is *helder* in *noch, offer, stok, hol, kop, dorst, los, lot*; — maar *dof* in *dom, hond, bok*.

Ook hebben de klinkers, een' *langen*, of *korten*, klank. Dit hangt daar van af, of de nadruk der uitspraak daar op valt, dan niet valt; en of de klank op het einde van ene lettergreep uitgerekt wordt, dan door een' medeklinker afgebroken wordt.

Lang is derhalven,

- a*, in *ga, sta, vader, Salomo*;
e, in *Eva*, de eerste *e* in *edel, bede, bedelen*;
 de tweede *e* in *vernederen, bejegenen, beneden*;
 de derde *e* in *gerechtigheden*;
i, in *Origenes, Zatharia*;
o, in *zomer, loven, morgen*;
u, in *uwe, muren, vuren*;
y, in *Cyprus*.

Kort is daarom ook

- a*, in *Amerika, Europa, pad, bal, dan*;
e, in *aarde, koude*; tweede, en derde *e*, in
bedelen; eerste, derde, en vierde *e*, in *bejegenen*;
i, in *Italië, Siberië, ik, blind*;
o, in *Diakonen, op, pot, dorst*;
u, in *dun, hut, rund*;
y, in *Synode, Hysfop, Syllabe*.

§. VII.

Medeklinkers.

De overige letters zijn *medeklinkers*. — Zij dragen dien naam, om dat zij alicleenlijk met de klinkers een lettergreep, of woord, vormen; maar zonder dezelve niet uitgesproken kunnen worden: b. v. *mn* kan niet uitgesproken worden, maar met de klinkers maken zij de woorden *man, men, min, mijn*.

Elk van deze letters heeft haren *bijzonderen klank*. — Bij *ch* heeft men echter één klank, die gehoord wordt in *Christus, Cham, kracht, recht, licht, noch, lucht*.

Enige van deze letters verschillen slechts in *zacht-*

zachtheid, of *scherpheid* van klank; *b* en *p*, *d* en *t*, *g* en *ch*, *v* en *f*, *z* en *s*. De eerstgenoemde *b*, *d*, *g*, *v*, *z*, zijn van enen zachteren; de laatstgenoemde *p*, *t*, *ch*, *f*, *s*, zijn van enen scherperen klank. Deze klank is zo bestendig, en zo eigen aan de woorden, dat dikwijls hunne betekenis daar naar verschilt.

Dat verschil van *klank*, en *betekenis*, merkt gij in de volgende voorbeelden, waar in de zachte of scherpe letters, voor, of achter in een woord voorkomen.

b en *p* in *bad pad*, *bak pak*, *bal pal*, *bast past*, *bek pek*, *ben pen*, *best pest*, *bil pil*, *bot pot*, *bijl pijl*, *krab krap*, *slib slip*, *top top*, *schub schup*:

d en *t* in *dak tak*, *dal tal*, *dam tam*, *den ten*, *der ter*, *doch toch*; *wand want*, *hard hart*:

g en *ch* in *lag lach*, *egt*, (hij *egt* van *eggen*) *echt*, *ligt licht*, *legen lochen*, *pogen pochen*, *dog doch*:

v en *f* in *vaâm faam*, *vel fel*:

z en *s* in *zullen sullen*.

Hier van zal nader §. LX. en LXII. iets voorkomen.

§. VII.

Gebruik der Letters.

Deze letters worden *gebruikt* tot twee einden: /
1. om *getallen* aantewijzen.

Om zaken van elkanderen af te delen gebruikt men de letters naar haren rang *a*, *b*, *c*, *d*, enz. in plaats van 1, 2, 3, 4. Men plaatst dezelve dan doorgaans voor een nieuwen regel.

Enige hoofdletters dienen daar toe ook op ene andere wijze, I beduidt dan 1, V 5, X 10, L 50, C 100, D 500, M 1000. — Een minder getal, voor een groter getal geplaatst, neemt van het grotere zo veel af IV 4, IX 9, XIV 14, XIX 19, XXIX 29, XL 40, XLIX 49, XC 90. — Een minder getal geplaatst achter een groter getal voegt daar zo veel bij VI 6, XI 11, XV 15, XVI 16, XXI 21, XXIV 24, XLV 45, LX 60, CI 101, CX 110, MDCCXCII 1792.

2. Voornaamlijk worden deze letters gebruikt, om *samenveogd* te worden. Deze *samenveoging* geschiedt — 1. van *klinkers met klinkers* tot verlenging, of verdubbeling, van klank; — 2. van letters tot *lettergrepen*; — 3. van *lettergrepen* tot *woorden*; — 4. van *woorden* tot een *samengesteld woord*.

§. I X.

Samenvoeging van Klinkers.

De *samenveoging van klinkers* met klinkers geschiedt, of om den zelfden klank te verlengen, of om enen gemengden klank te vormen.

1. Tot *verlenging* van denzelfden klank gebruikt men best twee gelijke klinkers, *maan*, *meen*, *mijn*, *woon*, *uur*. De klank, en zin, van deze woorden verschillen van *man*, *men*, *min*, *won*, *ur*.

2. Om een *gemengden* klank te geven worden *verschillende klinkers* *samenveogd*.

§. X.

Gemengde klanken.

Enen gemengden klank geve men niet aan *ae* in *paerd*, *naerfig*, *kaers*, *gaern*, *vaerdig*, *paerl*, *staert*. Men spreke, en schrijve, liever naar enen verschillenden tongval *paard* of *peerd*, enz.

Maar enen tweeklank (*diphthongus*) hebt gij
1. door samenvoeging van de enkele *a*, *e*,
i, *o*, *u*, met *e*, *i*, of *u*, in

ai; *Mai*, *ai*;

au; *nauw*, *dauw*, *Paus*, *Laurents*;

ei; *weiden*, *leiden*, *reizen*, in onderscheiding
van *wijden*, *lijden*, *rijzen*;

eu; *geur*, *reuk*, *kleur*, *jeugd*, *heup*;

ie; *zien*, *lief*, *ziel*, *riet*, *diep*, *die*;

oe; *doen*, *goed*, *zoet*, *hoep*, *koel*, *hoed*;

ou; *koud*, *goud*, *zout*, *vrouw*, *oud*;

ui; *huid*, *huis*, *buit*, *vuil*, *ruig*.

2. Ook heeft men een tweeklank door samenvoeging van de dubbele *aa*, *ee*, *oo*, met *i*, of *u*, in

aai; *taai*, *gemaaid*, *baai*, *fraai*;

aau; *flaauw*;

eeu; *ceuw*, *leeuw*, *sneeuw*, *schreeuw*;

ooi; *gestrooid*, *berooid*, *tooi*, *dooi*.

Een dubbel gemengde klank, of *drieklank* (*triphthongus*), ontstaat door *ie*, *oe*, samen te voegen met *u* of *i*, in

ieu; *vernieuwd*, *hieuw*, *kieuw*;

oei; *bloei*, *moeite*, *geschroeid*, *gevloeid*.

§. X I.

Lettergrepen.

De samenvoeging van letteren dient nader, om *lettergrepen* te vormen.

Ene *lettergreep*, of *syllabe*, is ene samenvoeging van letteren, die met één galm, of dezelfde opening des monds, alle worden uitgesproken.

In elke lettergreep moet ten minsten één klinker zijn (§. VII.)

Eén klinker kan een lettergreep uitmaken, zonder medeklinker, gelijk de eerste *a* in *Adam*, *e* in *Eva*, *i* in *Italië*, *o* in *over*, *u* in *uwe*, *ij* in *ijzer*.

Ook kunnen één of meer klinkers te gelijk met één of meer medeklinkers ene lettergreep uitmaken, op ene onderscheidene wijze, gelijk uit de volgende voorbeelden te zien is:

ai, ei; na, te, zo, hij; af, el, in, op; ooi; zee, zic; aan, een; wan, wen, win, won, wijn; waan, ween, woon, buik, boek; want, wend, went, wond; waant, weent, woont; wendt, bindt, wensch, angst; slaan; stond; draai, groei; zwaar; strand; schroomt, heerscht.

§. X I I.

Samenstelling van Woorden.

Deze lettergrepen, bijéén gevoegd, maken *Woorden* uit, waar mede wij onze denkbeelden van voorkomende zaken aan anderen bekend maken.

Meer.

Meermalen maakt één *lettergreep* een woord uit, *man, men*, enz. zie §. XI. — En om dat één klinker een lettergreep kan uitmaken (§. XI.); kan ook daarom één klinker een woord maken, *o*, en *u*; b. v. *O zondaars bekeert U*.

Doorgaans bestaan de woorden uit meer *saamgevoegde lettergrepen*,

2 lettergrepen zijn in *va-der, moe-ders, aar-de*:

3 lettergrepen, in *be-min-nen, aan-ge-zicht*:

4 lettergrepen, in *be-kom-me-ring*:

5 in *on-recht-vaar-dig-heid; goe-der-tie-ren-heid*:

6 in *on-recht-vaar-dig-he-den*:

7 in *on-o-ver-win-ne-lij-ke*:

8 in *Kon-stan-ti-na-po-li-ta-nen*:

9 in *o-ver-al-om te-gen-woor-dig-heid*.

In *saamgestelde* woorden is het getal der *lettergrepen* nog groter, zelfs wel tot 16, gelijk uit §. XIV. gezien kan worden.

§. XIII.

Samenvoeging van Woorden.

Ook worden *woorden* *saamgevoegd* tot één woord:

Twee woorden *boom-hof, boezem-vriend, gast-huis, reis-vaardig, hoog-moedig, teer-geld, rijks-dag, hongers-nood, krijgs-man*:

Drie woorden, *boek-winkel-knecht*:

Vier woorden, *huis-gods-dienst-werk; zij-den-stoffen-winkel-knecht*:

Vijf

Vijf woorden, *note-bomen-kabinet-makers-winkel*:

Zes woorden, *note-bomen-kist-kabinet-makers-winkel*:

Zeven woorden, *note-bomen-kist-kabinet-makers-winkel-knecht*; *mahoni-houten-kist-kabinetten-makers-winkel-knechten*:

Wilde men echter nauwkeurig spreken; dan moest men deze gansche samenstelling maar als *tweeledig* achten. Het laatste woord maakt dan het tweede lid, en alle de voorgaande woorden maken dan het eerste lid.

§. X I V.

Om den zin der woorden *te kennen*.

Om *anderen* in onze taal te *verstaan*, moeten wij naar §. II. niet alleen kunnen lezen (§. III. — XIV.); — maar ook moeten wij dan den zin der woorden *begrijpen*. — Daar toe is nodig, dat wij de woorden kennen in derzelve 1. *bijzonderen aard*, — 2. en *betekenis*.

§. X V.

Soorten van Woorden, of delen der Taal.

Wanneer wij in ene taal geregeld spreken, of schrijven; dan stellen wij aan anderen voor, wat wij over voorkomende zaken oordelen. — Onze taal bestaat dan ook uit *voorstellen*, of *volzinnen*, die ons oordeel over zaken bevatten. — In elken volzin moet derhalven iets
voor-

voorkomen, waar door de persoon, of zaak, wordt uitgedrukt, van welke gesproken wordt; maar ook iets anders, waar door uitgedrukt wordt, wat van dien persoon, of die zaak, gezegd wordt: daar moeten dan in elken volzin ten minsten twee onderscheidene soorten van woorden zijn. — Ik zal dit stuk door voorbeelden ophelderen, en daar door een algemeen denkbeeld geven, van den onderscheidenen aard der woorden: *God regeert; de mensch zal loven; God wordt geloofd.* Hier zien wij een persoon van welken gesproken wordt, *God, de mensch:* zulke woorden worden *zelfstandige naamwoorden* genoemd. Hier wordt de zaak ook uitgedrukt, die van die personen gemeld wordt, *regeren, loven, geloofd worden;* de zaak die daar van kan gemeld worden, is, dat die persoon, of zaak, werkt, of lijdt, of is: dit soort van woorden heten *werkwoorden.* In gewone, en volledige, voorstellen moeten dan zelfstandige naamwoorden, en ook werkwoorden zijn. — Maar daar zijn meer soorten van woorden. Om de zelfstandige naamwoorden niet zo dikwijls te herhalen, als er van den persoon of van de zaak, die daar door uitgedrukt wordt, gesproken wordt, heeft men andere woorden, die in derzelver plaats komen, *de mensch is aan God verplicht; daarom moet HIJ (of de mensch) HEM (God) loven, wegens ZIJNE (Gods) goedheid:* zulke woorden heten *voornaamwoorden.* — Van personen, of zaken, of ook van derzelver werkzaamheid kan men nadere bijzonderheden willen aanduiden; daar toe heeft men nog meer soorten van woorden nodig. Men kan naamlijk een persoon, of zaak, meer algemeen of meer bepaald beschouwen; daar toe die-

dienen de *lidwoorden een*, en *de*, *een mensch*, of *de mensch*: — Ook kan men van een persoon, of zaak, enige hoedanigheid willen betekenen; *de GROTE opperheer is WIJS, GOED, en HEILIG*: dit heten *bijvoeglijke naamwoorden*. — Wil men ene hoedanigheid van de werking aanduiden, dan gebruikt men *bijwoorden*; *de mensch moet DAGELIJKS God loven*. — Het geen iemand doet, of lijdt, kan ook beschouwd worden als ene eigenschap van den persoon; *De mensch VERPLIGT aan God, en VOLBRENGENDE zijnen plicht, zal hem loven*: dit zijn *deelwoorden*. — Men kan door een woord te zetten voor een zelfstandig naamwoord ook zekere omstandigheid willen aanduiden; *IN Gods bestuur over de wereld*: dit zijn *voorzetsels*. — Dikwijls heeft ene rede meer volzinnen, of een volzin meer leden: om dezelve samen te voegen, of te scheiden, zijn ook woorden nodig; *God is wijs, EN heilig, OOK goed, DAAROM moet de mensch hem loven*: dit zijn *voegwoorden*. — Menigemalen moet de aandoening des sprekers uitgedrukt worden; *O God!*: dit zijn *tusfchenwerpsels*.

Ik besluit uit dit alles, dat de woorden van onderscheidenen *aard* zijn; dat er bepaaldelijk 10 *soorten* van zijn, en zo vele *delen der tale*. Ik geef er dezen rang aan:

- 1 *Zelfstandige Naamwoorden (Nomina Substantiva)*;
- 2 *Lidwoorden (Articuli)*;
- 3 *Bijvoeglijke Naamwoorden (Nomina Adjectiva)*;
- 4 *Voornaamwoorden (Pronomina)*;
- 5 *Werkwoorden (Verba)*;
- 6 *Deelwoorden (Participia)*;
- 7 *Bijwoorden (Adverbia)*;

8 *Voor-*

8 *Voorzetsels (Præpositiones)*;

9 *Voegwoorden (Conjunctiones)*;

10 *Tusfchenwerpsels (Interjectiones)*;

Wanneer wij nu alle de gegevene voorbeelden famentrekken in één voorbeeld, dan zult gij er alle de genoemde foorten van woorden in ontdekken kunnen, en derzelver namen naar de bijgevoegde getallen vinden *u⁴, o¹⁰ God¹! die⁴ heilig¹, wijs¹, en⁹ goed¹ zijt¹; in⁸ uw⁴ bestuur¹ over⁸ de² wereld¹, zal¹ de² mensch¹, door⁸ u⁴ begunftigd⁶, dagelijks⁷ loven¹; indien⁹ hij⁴ zijn⁴ pligt¹, en⁹ welzijn¹, betracht¹.*

Van alle deze taaldelen zullen wij afzonderlijk nader fpreken naar de geftelde orde.

§. X V I.

Zelfftandige Naamwoorden.

Zelfftandige Naamwoorden beduiden een perfoon, of zaak, waar van gefproken wordt; *man, vrouw, kind, dier, huis, deugd.*

Wij moeten letten op derzelver, 1. *gebruik*, — 2. *gefachten (genera)*, — 3. *getallen (numeri)*, — 4. *gevallen (casus)*.

§. X V I I.

Gebruik der Zelfftandige Naamwoorden.

In hun *gebruik* zijn zij — of bijzonder *eigen* aan één perfoon of zaak, met uitsluiting van andere; *Adam, Eva, David, Kanaän, Amfteldam*; — of zij zijn *gemeen* aan een foort, en
aan

aan meer zaken; *man, vrouw, kind, mensch, land, stad, berg, gerechtigheid.*

§. X V I I I.

Geslachten der Naamwoorden.

Aan de zelfstandige naamwoorden worden ook *geslachten* toegeëigend; zij worden aangemerkt als *manlijk*, of als *vrouwlijk*, of als van generlei geslacht, en heten *onzijdig*: (*masculina, faeminina, neutra*).

Daar op moet men letten, want daar van hangt af het gebruik der woordtjes *de, het, des, der, den, zijn, haar*; en van het stellen dezer woorden hangt meer mäten de zin af. Deze verschilt toch, wanneer ik zeg, *die man bemint zijn zoon, of haar zoon; die vrouw zoogt haar kind, of zijn kind*. Elk gevoelt, hoe zeer het verkeerde gebruik dezer woordtjes stoot; b. v. te zeggen *de peerd, voor het peerd, de kind, der man, des deugd, des vrouw, voor het kind, des mans, der deugd, der vrouw*. Hier in is ene bijzondere eigenschap der taal, die wij niet mogen verwaarlozen.

Van de meeste woorden moet men het geslacht uit het gebruik kennen. Die hier in nauwkeurig wil zijn, behoorde een lijstje van de voornaamste woorden met aanwijs van de geslachten bij de hand te hebben, tot dat hij er in gevestigd zij; — Kan hij het niet bij de hand hebben; hij raadplege met de welluidendheid, of men voor een woord *de, des, den*, kan plaatzen, zo ja, dan denke men het *manlijk* geslacht te hebben; dan of men daar voor *de, der*, kan

kan plaatzen, als wanneer men denke aan het *vrouwlijk* geslacht; dan of daar bij *het, des*; best voege, als wanneer men het *onzijdig* geslacht ontmoeten zal. Immers bij *boom*, zijnde *manlijk*, voegt niet *der boom, het boom*, maar wel *de boom, des booms, den boom*: voor *hand* voegt niet *des hands, den hand, het hand*; derhalven is *hand* van het *vrouwlijke* geslacht: voor *kind* voegt niet *de kind, der kind, den kind*, maar wel *het kind, en des kinds*; *kind* is dan *onzijdig*.

Daar zijn echter enige *kenmerken*, waar aan men het geslacht van *vle* woorden weten kan. Die kenmerken rusten op enige algemene, en vrij standvastige waarnemingen. Ik zal de vornaamste, en die aan weinig uitzonderingen onderhevig zijn, bijbrengen. Volgens die waarnemingen zijn

I. *Manlijk*;

1. De *eigennamen* van *mannen*; *Jan, Jakob, Abraham*.

2. Daar toe behoren de namen van *manlijke eigenschappen, bedieningen, en waardigheden*; als *broeder, vorst, koopman, heider*: — zelfs ook woorden, die anders op zich zelve een ander geslacht hebben, wanneer zij mannen beschrijven in enige bijzondere hoedanigheden; *voorspraak, ondeugd, booswicht*.

3. Woorden op *ier* uitgaande, en afgeleid van zelfstandige naamwoorden, die enen werkenden manlijken persoon aanduiden; *hovenier, wijngaardenier, bankier*.

4. Die uitgaande op *aar, of er*, afstammen van werkwoorden, en derzelve werking op een manlijken persoon overbrengen; *wandelaar, be-minnaar, looper, spreker*: — of op *er*, die de

B

werking van een werkwoord op een werktuig overbrengen; *snuitcr, veger, wijzer, stoffer, passer.*

5. Die *dom* ten uitgang hebben, en meest afkomstig van bijvoeglijke naamwoorden, ene gesteldheid, staat, of magt, aanduiden; *eigendom, ouderdom, rijkdom, vrijdom, wasdom, adeldom*: — van enen anderen aard zijn de onzijdige woorden op *dom*, waar van straks zal gesproken worden.

6. Woorden, die uitgaan op *sem, em, lm, rm*, zijn doorgaans manlijk: *balsen, bliksem, droessem, adem, bodem, galm, halm, arm, worm.*

II. Vrouwlijk zijn

1. De *eigennamen* van vrouwen; *Sara, Anna, Rachel, Maria.*

2. Namen van *vrouwlijke eigenschappen, bedieningen*, en *waardigheden*; *zuster, dienstmaagd, baker, kamenier*; hier van is uitgezonderd het *wijf*.

3. De namen van *bijzondere letteren*; de *a, b, c, d*: — wanneer alle letteren samen bedoeld worden, gebruikt men het onzijdig geslacht; het *a b c*.

4. Zelfstandige naamwoorden, die *in, esse, of sche*, achter zich nemen, en vrouwen aanduiden; *Koningin, vriendin, herderin, zondaresse, meestersche.*

5. Die uitgaan op *ij, en*, afgeleid van naamwoorden, een staat, bediening, of werking betekenen; *waardij, burgerij, dieverij, bakkerij, abdij, slagterij, praterij.*

6. Woorden op *nis*, herkomstig van naamwoorden, werkwoorden, of deelwoorden, die een daad beduiden; *geheimenis, behoudenis, geschiedenis, gedachtenis*: maar *getuigenis* is ook onzijdig; en *vonnis, vernis*, behoren niet onder dezen rang.

7. Uit-

7. Uitgaande op *schap*, van zelfstandige woorden afgeleid, en ene algemeenheid van personen in een vergaderd lichaam betekenende; de *broederschap*, *priesterschap*, *vroedschap*: — of van bijvoeglijke woorden afgeleid, en ene hoedanigheid in het afgetrokkene te kennen gevende; *dronkenschap*, *gramschap*: — hier van zijn de onzijdige woorden op *schap* onderscheiden, gelijk wij beneden zien zullen.

8. Die *heid* hebben achter bijvoeglijke woorden, of deelwoorden, ter betekenis van ene hoedanigheid in het algemeen beschouwd; *wijsheid*, *boosheid*, *welmenendheid*.

9. Die uitgaan op *te* achter bijvoeglijke naamwoorden; *hoogte*, *lengte*, *wijde*: — of ook zulke woorden van werkwoorden afkomstig; *sterfte*, *brouwte*, *schaamte*, *moeite*; — zelfs met afkorting der *e*; *drift*, *gift*, *grajt*.

10. Op *ster* uitgaande, en aftammende van werkwoorden, om derzelver werking op ene vrouw overtebrengen; *voedster*, *naaister*, *arbeidster*.

11. Die *ing* ten uitgang hebben, en herkomstig van werkwoorden, derzelver dadelijke werking beduiden; *vermaning*, *wandeling*.

12. Woorden op *ste*, *st*, van werkwoorden afkomstig; *gunste*, *verdiensste*, *komst*, *kunst*, *winst*, *ontvangst*, *verlangst*: maar *dienst* is door verloop manlijk.

13. Woorden op *uwe*; *zenuwe*, *zwaluwe*, *schadewe*.

III. Onzijdig zijn

1. De namen van *landen*, en *steden*; het beoernde *Nederland*, het rijke *Amsterdam*, het oude *Rome*.

B 2

2. Die

2. Die ene *algemeenheid*, of *stafte*, aanduiden; het *graan*, *goud*, *a b c*, het *steen* van een standbeeld, het *doek* van een schilderij.

3. *Bijvoeglijke* woorden als *zelfstandige* gebruikt; het *ruim*, *goed*, *rond*, *recht*.

4. De *onbepaalde* wijze der werkwoorden als een zelfstandig naamwoord gebruikt; het *leven*, *eten*, *drinken*, *gevoelen*.

5. Zelfstandige woorden, herkomstig van andere zelfstandige, met voorzetting van *ge*; het *gebente*, *gebergte*, *gevogelte*, *gedierie*, *geboomte*, *gedeelte*.

6. Zelfstandige naamwoorden met enen verkleinenden uitgang *je*, *jen*, *ke*, *ken*, *kijn*, *lijn*, *tje*, *tjen*; *tijn*; *wijffe*, *mannelje*, *dochtertje*.

7. Zelfstandige naamwoorden, die *dom* in den uitgang aannemen, en ene algemeenheid, en gezelschap van personen, of ambt, beduiden; het *heidendom*, *Christendom*, *priesterdom*, *menschdom*, *Vorstendom*: — hier van zijn onderscheiden de manlijke woorden op *dom*; zie daar van bladz. 18.

8. Zelfstandige woorden, die den uitgang *schap* aannemen ter betekenis van ene bediening, waardigheid, of gesteldheid; het *burgerschap*, *meesterschap*: — van een anderen aard zijn de vrouwlijke woorden op *schap*; zie bladz. 19.

9. Het zakelijke deel der werkwoorden (derzelver uitgang *en* in de onbepaalde wijze afgekapt zijnde), met voorvoeging van *ge*, maakt onzijdige naamwoorden, die de werking van het werkwoord aanduiden; het *geraas*, *geroep*, *geloop*: — maar er komt geen *ge* voor, wanneer de werkwoorden zelve de onafscheidlijke voorvoegfels *ge*, *be*, *ont*, *ver*, reeds voor zich hebben; het *geraas*, *bedrijf*, *ontwerp*, *verblijf*;

10. Woor-

10. Woorden, die uitgaan op *sel*; en van werkwoorden afkomstig, ene voortgebragte zaak; werking, of werktuig, beduiden, zijn ook onzijdig; het *schepsel*, *brouwsel*, *stijffel*; *bloeiſel*, *deksel*.

Daar zijn wel meer waarnemingen omtrent de geslachten, en kenmerken van dezelve: doch bij de opgave daar van zouden meer uitzonderingen gemeld moeten worden, en er zou meer omslag van redenering bij vereischt worden, dan ons kort bestek dulden zou.

Ik zal nog slechts ter nadere opheldering enige *aanmerkingen* laten volgen.

1. Daar zijn woorden, die Manlijk zijn; wanneer zij van mannen, en Vrouwlijk, wanneer zij van vrouwen gebruikt worden, *erfgenoot*, *bode*, *gezant*: — van dat soort zijn ook, die, van zelfstandige woorden afkomstig, den uitgang *genoot* hebben; *deelgenoot*, *echtgenoot*, *lotgenoot*, *dischgenoot*: — gelijk ook zulke, die, meest van werkwoorden afkomstig, den uitgang *ling* hebben; *vondeling*, *banneling*, *zuigeling*, *troeteling*, *vreemdeling*.

2. Daar zijn in tegendeel woorden, die één geslacht hebben, en onverschillig van mannen; of vrouwen, gebruikt kunnen worden; gelijk Manlijk, de *arend*, *olifant*, *uil*, schoon ook een wijſje beduidende: — zo ook Vrouwlijk de *duif*, *musch*, *ſlang*, schoon ook een mannetje aanwijzende: — enige blijven Onzijdig, het *paard*, *schaap*, *hoen*, *rund*, schoon mannetje, of wijſje, bedoeld worde.

3. Bij sommige woorden zijn twee geslachten door verloop in gebruik;

M. en V. in *dood*, *tijd*, *nacht*;

M. en O. *oorlog*, *hof*, *altaar*, *loon*;

B 3

V. en O.

V. en O. oog, oor, getulgevis;

M. V. en O. sneeuw, slag.

4. Vele woorden, op eue zachte *e* uitgaande, zijn Vrouwlijk, maar veranderen van geslacht door afkapping van die *e*; *gaarde* V., *wijngaard* M., *intrede* V., *tred* M.; de *oge*, *ore*, *ure*, *punte*, V., het *oog*, *oor*, *uur*, *punt*, O.

5. In woorden, samengesteld uit twee naamwoorden, behoudt het laatste woord zijn geslacht; *aardbodem* M., *zangkunst* V., *aardrijk* O., zo ook *doorgang* M., *afgrond* M., *inbreuk* V.

6. Doorgaans wordt in de betreklijke voor-naamwoorden gezien op den man, of de vrouw, die bedoeld wordt, en niet op het geslacht van het naamwoord; *het wijf* draagt *haar* kind op *haren* arm; de dapperheid van *zijne* *Majesteit* maakt *hem* beroemd.

7. Woorden, genomen in een verzamelenden zin, hebben wel eens lidwoorden van een ander geslacht voor zich, *de visch* eten, op *de been* komen, onder *de voet* werpen. De reden is, omdat zulke woorden eigenlijk afgekorte meervoudige naamwoorden zijn, *de vischen*, *de benen*, *de vosten*.

§. X I X.

De getallen der naamwoorden.

Somtijds wordt de persoon of zaak, door het naamwoord aangeduid, alleen genomen. Dat naamwoord heet dan *enkelvoudig* (*singulare*); *man*, *vrouw*, *kind*.

Somtijds worden meer van dat soort bedoeld. Dan

Dan heet zulk een naamwoord in zijn getal, *meervoudig* (*plurale*); *mannen*, *vrouwen*, *kinderen*.

Dat *meervoudige* getal wordt aangeduid door een uitgang achter het enkelvoudige naamwoord te voegen.

Die uitgang is *n*, of *en*, en *s*.

1. De woorden die op *e* uitgaan in het enkelvoudige nemen doorgaans in het meervoudige *n* achter zich; *einden*, *beloften*, *gedierten*, *geſachten*, van *einde* enz.

2. Die op een' medeklinker eindigen, hebben gewoonlijk den uitgang *en*, in het meervoudige; *vrouwen*, *menschen*, *talen*, *geboden*, *banden*, *boeken*, van *vrouw*, *mensch*, *taal*, *gebod* enz.

Die op *f*, of *s* uitgaan, verzachten deze letteren in het meervoudige in *v*, of *z*; *brief*, *brieven*, *huis*, *huizen*.

Woorden, wier laatste medeklinker oorspronkelijk dubbel is, *verdubbelen* den zelven in het meervoudige; *pad*, *padden*, (onderscheiden van *paden*), *bedden*, *potten*, *toppen*, *ſtallen*, *ſtammen*, enz.

3. Dikwijls is de *s* de uitgang; *bakſels*, *bloeiſems*, *mannetjes*, *wijſjes*.

4. Sommige woorden hebben *s* en *n*; van *man*, *mans* en *mannen*; zo ook met *vader*, *moeder*, *broeder*, *zoon*, *appel*, *tafel*, *kamer*, *wandelaar* enz.

5. Enige hebben *ers* en *eren*; van *kind*, *kinders*, *kinderen*; zo ook met *lied*, *lam*, *ei*, *goed*, *rund*, *kleed*, *volk*, *been*, *rad*, *blad*, *gemoed*, *hoen*, *kalf*, *ſpaan* enz. — Deze hebben doorgaans ook *en*; *volken*, *raden*, *bladen*, *benen*, enz.

In *ens* bij *eindens*, *begeertens*, *belangens*, enz.

zou een dubbele uitgang zijn. Ik verkies daarom *einden* enz. zonder *s*.

§. X X.

De Naamvallen.

Een perfoon, of zaak, door een zelfftandig naamwoord uitgedrukt, kan in ene onderscheidene gelegenheid, betrekking, of een onderscheiden geval voorkomen

1. als werkende, lijdende, wordende, zijude;
2. of als eigenaar, en bezitter van iets;
3. of als iets ontvangende;
4. of als het voorwerp van werking; —
5. of als aangesproken;
6. of als iets misfende, of ergens bestaande.

Deze gelegenheden der naamwoorden noemt men *Naamvallen*.

Elk van dezelve draagt zijn naam. — Die namen zijn doorgaans 1. *Nominativus*, 2. *Genitivus*, 3. *Dativus*, 4. *Accusativus*, 5. *Vocativus*, 6. *Ablativus*; of 1. de *Noemer*, 2. *Teler*, 3. *Geyer*, 4. *Aanklager*, 5. *Roeper*, 6. *Nemer*; maar beter 1. de *Werker*, 2. *Eigenaar*, 3. *Ontvanger*, 4. *Lijder*, 5. *Toehoorder*, 6. *Derver*. — Ik zal ze naar den gestelden rang maar noemen, 1, 2, 3, 4, 5, 6.

Zie hier een *voorbeeld* van alle die naamvallen

1. *de brand*
2. *van dat huis* verwekt
3. *aan dien buurman*
4. *groot gevaar*. Spoedt u dan toch
5. *O mannen!*
6. *van deze plaats*, en helpt.

§. XXI.

§. XXI.

De Lidwoorden.

Om de verdere aanwijzing der naamvallen te doen verstaan, moeten wij vooraf opening geven van de *Lidwoorden*, ook *Voorleden*, *Naamleden*, of *Geflachtwoorden*, genoemd.

Deze worden geplaatst voor de naamwoorden. Zij dienen, 1. om de betekenis des woords algemeen te maken, of te bepalen; 2. om het geslacht des naamwoords; en 3. deszelfs naamval, aantewijzen.

Zij zijn *een*, en *de*,

Een is een *onbepalend* lidwoord, en laat de betekenis des naamwoords algemeen; *een mensch*, *ene vrouw*, *een kind*.

De heet een *bepalend* lidwoord, om dat hetzelfde de betekenis des naamwoords bepaalt, *de man*, *de vrouw*, *het kind*.

Zonder lidwoord is de betekenis des naamwoords nog meer algemeen.

Dit onderscheid van betekenis ziet men in deze voorbeelden: *daar is vuur*, *er valt water*; hier is de betekenis zeer algemeen: *daar is een vuur*, een zeker vuur, *zie daar een water*; hier is de betekenis minder algemeen: *daar is het vuur*, *daar stroomt het water*, waar aan wij dachten, of waar van wij spraken in een' bepaalden zin. *Hij heeft gerechtigheid lief*; *in zijne daden zag men ene gerechtigheid zonder voorbeeld*; *de gerechtigheid is zijn grootste sieraad*.

Bij *eigene namen* passen gewoonlijk gene lidwoorden, *Adam*, *Eva*.

Door *verbuiging* (*declinatio*) worden de geslachten, de getallen, en de naamvallen, der Lidwoorden aangewezen. — Straks zullen wij de verbuiging nader tonen.

§. X X I I.

Bijvoeglijke Naamwoorden.

Daar zijn ook woorden, die ene hoedanigheid, of eigenschap, aanduiden van de personen; of zaken, die door het zelfstandig naamwoord betekend worden. Deze woorden worden genoemd *bijvoeglijke naamwoorden*, of *bijnaamwoorden*, omdat zij gevoegd worden bij het naamwoord, en behoren tot het naamwoord. Hunne gewone plaats is ook voor het naamwoord, *een wijs man, ene brave vrouw, een lief kind.*

Tot die hoedanigheid der zaken, welke door de bijvoeglijke naamwoorden aangeduid wordt, behoort onder meer andere, derzelve

1. *gedaante; groot, klein, rond, hoog, laag, wit, zwart;*
2. *waarde; ligt, zwaar, goed, kwaad;*
3. *rang; eerste, tweede;*
4. *stofse; gouden, zilveren, houten enz.*

§. X X I I I.

Deverbuiging, en aanwijzing der Naamvallen.

Een algemeen denkbeeld hebbende van de zelfstandige naamwoorden, van de lidwoorden, en van de bijvoeglijke naamwoorden, kunnen wij nu beter bevatten, hoe de *naamvallen* aange-

gewezen worden, in onderscheidene geslachten, en getallen.

Bij een *zelfstandig naamwoord* zonder *lidwoord* worden de naamvallen, gewoonlijk uit den zin der rede gekend, of door de voorzetsels *van* en *aan* aangewezen, zonder verbuiging in het naamwoord.

Dit zal uit de twee volgende voorbeelden nader blijken.

1. *Moses* lag in het water;
2. het leven *van Moses* was in gevaar;
3. 's Konings dochter dacht *aan Moses*;
4. zij verlostte *Moses*;
5. *Moses!* wat waart gij gelukkig;
6. want anderen weken *van Moses af*:
 1. daar valt *water*;
 2. overvloed *van water*;
 3. *aan water* geef ik in dorst de voorkeur;
 4. ik drink *water*;
 5. *water!* gij zijt verkwikklijk;
 6. *van waterscheidt* geen dorstige zonder drinken.

In den tweden naamval kan hier ook *s* in den uitgang zijn; *mans krachten*.

Maar er is meer opmerkzaamheid nodig, waameer bij de *zelfstandige naamwoorden* ook *lidwoorden*, en *bijvoeglijke naamwoorden*, komen: dan heeft er ook *verbuiging* van den uitgang plaats. Omslag van redenering zou hier een ongeoeffenden ligt verwarren. Ik dacht het best, een *voorbeeld* bij te brengen met bijgevoegde nummers, die hem wijzen op *aanmerkingen*, die ter nadere opheldering achteraan gevoegd zullen worden.

Zie hier dan een voorbeeld van *gewone verbuiging*, van een *zelfstandig* naamwoord met een *lidwoord*, en een *bijvoeglijk* naamwoord.

En

Enkelvoudig.

Manlijk.

1	een	de ³	lieve ¹⁸	} zoon ^{1, 3}
2	van ⁴ enen ⁷	van ⁴ den	lieven	
3	aan ⁸ enen ⁷	aan ⁸ den	lieven	
4	enen ^{7, 11}	den ¹¹	lieven	
5	*12	*12	lieve ¹²	
6	van ¹³ enen ⁷	van ¹³ den	lieven	

Vrouwlijk.

1	ene ⁷	de	} lieve ¹⁸	} dochter ^{1, 6}
2	van ene ^{7, 5}	van de ⁵		
3	aan ⁸ ene ^{7, 9}	aan ⁸ de ⁹		
4	ene ^{7, 11}	de ¹¹		
5	*12	*12		
6	van ¹³ ene ^{7, 14}	van ¹³ de ¹⁴		

Onzijdig.

1	een	} lief ¹⁰	} kind ^{7, 10}
2	van een ⁴		
3	aan ⁸ een ¹⁰		
4	een ¹¹		
5	*12		
6	van ¹³ een ¹⁰		

1	het	} lieve ¹⁰	} kind ^{1, 10}
2	van het ⁴		
3	aan ⁸ het ¹⁰		
4	het ¹¹		
5	*12		
6	van ¹³ het ¹⁰		

Meervoudig.

in alle geslachten.

1	de	} lieve ¹⁸	} zonen ¹⁵
2	van de ¹⁶		
3	aan ⁸ de ¹⁷		
4	de ¹¹		
5	*12		
6	van ¹³ de		} kinderen ¹⁸

Nu laat ik enige *aanmerkingen* ter opheldering volgen, die haar opzicht hebben tot de nummers 1, 2, 3, enz., die bij het gegevene voorbeeld gevoegd zijn.

1. Gij ziet hier, *zoon, dochter, kind*, worden in de *naamvallen* gewoonlijk niet verbogen: behalven het geen er plaats heeft in den 2., 3., en 6. *naamval* zie aanmerking 4., 10.

2. Oudtijds beïnde men een' langen, en slependen, uitgang op *e*; *zone, mensche, name, here, spijs, schare, vrouwe, tale, vermaninge, heerschappije, koningrijke*. — Nu bemint men meer een kortere, en meer gemaklijke, uitpraak, met afkapping der *e*, *zoon* enz. Dit heeft plaats in alle *naamvallen*, en men moet die bijgevoegde *e* niet aanmerken als een verbuiging tot aanwijs van de *naamvallen*. Men mag dan ook in den 3. *naamval* zo wel schrijven *aan den zoon, mensch, aan de vrouw, schaar*, als in den 1. *naamval* de *zone, mensche, vrouwe, schare*. Verkiest men den korteren uitgang door afkapping der laatste *e*; dan moet in woorden als *zone, tale*, de voorgaande klipker verlengd worden *zoon, taal*, gelijk dan ook in *spijs, stove*, de zachte *z*, en *v*, op het einde veranderen in de scherpe *s*, en *f*; *spijs, stoof*.

3. In dezen 1. *naamval* moet nimmer *den* *z*ju; derhalven niet *den Apostel* zegt, maar *de Apostel* zegt.

4. In den 2. *naamval* in het *enkelvoudige manlijke* en *onzijdige* buigt men ook met *s* in den uitgang van de *lidwoorden*, en *zelfstandige* naamwoorden, *eens, of des, zoons, en kinds*: of met *es* om de welluidendheid, *des geestes*. — Enige *zelfstandige* woorden hebben hier den uit-

uitgang *on, eens, (of des) menschen, zo ook heren, Graven, harten, gedierten, geboomten, enz.*: — Met een *bijvoeglijk* woord is het *eens, (of des) lieven zoons, kinds*. — Hier is ook bij verkorting 's voor *des; 's mans*.

5. In den 2. *naamval* van *vrouwlijke* enkelvoudige lidwoorden is ook *enct, der, voor van ene, van de*.

6. *Vrouwlijke zelfstandige* naamwoorden in het *enkelvoudige* in den 2. *naamval*, — voor andere zelfstandige naamwoorden, nemen ook den uitgang *s* aan; *zoons opgang, dochters kind, zusters man, of weleens en; vrouwen goed, mijn vrouwen moeder*.

7. Bij verkorting schrijft men *een'* voor *enen, of ene*; gelijk ook *bekrompen'* voor *bekrompenen, of bekrompene*.

8. *Aan* kan ook wel weggelaten worden. — Voor *aan* kan wel eens *voor, tot*, in plaats komen; *dat is nuttig voor den mensch; God sprak tot Adam*.

9. In den 3. *naamval* van het *vrouwlijke enkelvoudige* kan men in zekeren stijl ook *ener (of der) dochter (of vrouwe) hare ere geven* zeggen.

10. In den 3. en 6. *naamval* van het *enkelvoudige onzijdige* mag men ook in een anderen, of ook meer verhevenen, spreektrant, in plaats van *aan het, van het*, zeggen *enen, den*, met een *e* achter het zelfstandige naamwoord; *enen (of den) volke (geslachte) tot sieraad zijn, uit den huize*: het *bijvoeglijke* woord heeft dan den uitgang *en, enen aanzienlijken huize*.

11. De 4. *naamval* wordt ook door *voorzetsels* aangewezen, *naar, omtrent, over, bij, enz. ik ga naar huis*.

12. De 5. *naamval* ontbreekt bij *een, en de*.

de: — en neemt *e* achter het *bijvoeglijk* woord; *lieve zoon! dochter! kind!* — neemt ook *e* voor zich; *o lieve zoon!*

13. De 6. *naamval* wordt ook aangewezen door *voorzetsels*, *in*, *uit*, *met*, *te*, enz.

14. In den 6. *naamval* van *vrouwelijke enkelvoudige* was het oudtijds ook *ener*, *der*; *op der aarde*.

15. De gewone uitgang is in het *meervoudige* *en* of *s*, *banden*, *vrouwen*, *boeken*, *mannetjes*; of beide *zoon*s en *zonen* (zie §. XIX.): zo dat *zonen* geen verbuiging is tot aanwijzing van enige naamvallen.

16. In den 2. *naamval* in het *meervoud* is ook *der* in het gewone gebruik voor *van de*.

17. In den 3. *naamval* in het *meervoud* is ook *den* voor *aan de mannen*, *volken*, *der* voor *aan de vrouwen*.

18. Sommige *bijvoeglijke* naamwoorden, die in den oorsprong een dubbelen *medeklinker* op het einde hebben, *vordubbelen* denzelfen in de verbuiging; *glad*, *gladde*, *gladder*, zo ook *slap*, *tam*, *snel*, *dik*, *dun*, *dom*, *mat*, *vet*, *slim*, *gek*, *zot*, enz. — gelijk ook bij enige zelfstandige naamwoorden, *toppen*, *webben*, *bedden*, enz. zie §. XIX.

§. X X I V.

Bijvoeglijke Naamwoorden. wanneer *onverbogen*.

Daar zijn enige gevallen, waar in de *bijvoeglijke* naamwoorden *niet gebogen* worden.

1. Wanneer de *welluidendheid* een te langen staart verbiedt, of de uitgang *onaangenaam* vloeit;

vloeit; gelijk bij *stoffelijke* bijvoeglijke woorden, *zilveren bekers*, niet *zilverene*, veel minder *zilveren*, of *goude*, maar wel *goudene*, *houtene vazen*, als de welluidendheid het toelaat: — zo ook in *plaatselijke* bijnaamwoorden; *Amsieldammer kooplieden*, *Bremer schippers*.

2. Een bijvoeglijk woord, achter een zelfstandig geplaatst, is als een bijwoord, en ongebogen; *de aarde is rond*; *die vrouw is schoon*; *spijsze, goed om te eten*: — zo ook *een helder schone kamer*, *een aangenaam riekende bloem*; dan is *helder*, en *aangenaam*, als een bijwoord, beduidende een hoedanigheid, of nadere bepaling van het volgende bijvoeglijk woord, of deelwoord, en staat niet op het zelfstandig woord: maar wanneer beide bijvoeglijke woorden, voor een naamwoord staande, op dat woord slaau, worden zij beide gebogen; *ene getrouwe oude moeder*.

3. Ook wanneer een bijvoeglijk woord met een zelfstandig woord als *een* woord aangemerkt wordt; *het burgerlijk recht*, *het tijdelijk leven*, *het eeuwig geluk*, voor *het burgerlijke* enz.

4. Wanneer bijvoeglijke woorden als zelfstandig worden aangemerkt *een* (of *de*) *Overste van een* (of *van den*) *Overste*, of *eens* (*des*) *Oversten*: en meervoudig *de godlozen*, *de gelovigen*, *de rechtvaardigen*. — Zo kunnen ook bijvoeglijke woorden als *onzijdige zelfstandige* aangemerkt worden, *het kwade*, *het zoete*, of *een* (of *het*) *rond*, *diep*, *kwaad*, hebbende in het meervoudig *de kwaden*, *diepen*. — De bijvoeglijke woorden nemen dan ook andere bijvoeglijke woorden voor zich, *een waar gelovige*, *de ware gelovige*, *het brede diep*, *een treffend kwaad*.

5. Als

5. Als een *manlijk zelfstandig* woord een bedrijf of vermogen beduidt, en een voor zich heeft, en het bijvoeglijk woord op de werking, maar niet op den persoon ziet; dan is het *bijv. onverbogen, een groot Koning, van een groot Koning, (of ook hier eens groten Konings) aan een groot Koning, (dat is, die groot is in zijn bestuur):* maar als het bijvoeglijke op den persoon ziet, of de voor zich heeft; dan is er verbuiging, *een grote Koning (die groot van gestalte is), de grote Koning, gelijk een (de) lieve zoon, §. XXIII.* Zo ook *een sterk loper (die ras loopt), en een sterke loper (die sterk van kracht is).* — Van het eerste soort is ook *een beroemd Keizer, een magtig Vorst, een aanzienlijk heer, een vlijtig arbeider, een getrouw knecht, een gehoorzaam onderdaan, een rijk koopman, een braaf vader, een kundig meester, een geleerd man, een schrander wijsgeer, een zondig mensch, een waardig vriend, een bitter vijand, een waar Christen, een oppassend hovenier:* — maar van het laatste soort is, *een hoge berg, een zwarte baard, een ledige bak, een aangename brief, een boze hond, een kale kop, een lage stoel, een heldere spiegel, een schone vogel, een tamme leeuw, een lange stok, enz.*

§. X X V.

De Vergroting in de Bijvoeglijke Woorden,

De grootheid van de hoedanigheid ener zaak kunnen wij door de bijvoeglijke naamwoorden *stellig* bepalen, *een hoge berg;* — of wij kunnen die

C

die grootheid door vergelijking met iets anders verheffen boven het zelve, *die berg is hoger*: — of wij kunnen die grootheid verheffen boven meer andere dingen, *de hoogste berg*: — ja zelfs verheffen boven alle andere dingen van dien aard; *de allerhoogste berg*.

Zie daar dan vier *trappen van vergelijking* (*gradus comparationis*): — 1. de *stellende* (*positivus*); *hoog, laag, groot*; — 2. de *ver-grotende* of *vergelijkende* (*comparativus*); *hoger, lager, groter*; — 3. de *overtreffende* (*superlativus*); *hoogst, laagst, grootst*; — 4. de *alles-overtreffende*; *allerhoogst, allerlaagst, allergrootst*.

Uit deze voorbeelden ziet gij ook de *vorming* van deze trappen, door bijvoeging van den uitgang *er*, en *st*, of door voorvoeging van *aller*.

In de *verbuiging* volgen zij den aard van andere bijvoeglijke naamwoorden; *een groter Koning, de hogere berg, de hoogste berg*, enz. Zie §. XXIII. en bl. 33.

Maar de *welluidendheid* der uitspraak brengt enige *afwijkingen aan*

1. Zij verbiedt een te langen staart, en snijdt daarom den uitgang in de verbuiging *af*, op *een verhevener stoel zitten voor verheveneren*.

2. Zij verwerpt in vele woorden de aanwezig door *er*, of *st*, en verkiest *meer*, (of *meest*, *allermeest*,) *beminnende, gedrongen, boven beminnender, beminnendst, gedrongener, gedrongenst*.

3. Zij neemt een letter aan, *d* in *zwaardér, klaarder, meerder, minder, verder, nader*, enz.

4. Of zij verwerpt ene letter; *bcst, meest*; daar de regelmaat van *bet, beter*, eischen zou *betst, van meer, merer, meerst*.

Om

Om *vergelijking* aan te duiden moeten wij *als* gebruiken; *wie was zo lijdzaam ALS Job.* — Bij ene *tegenstelling*, of *vergroting*, moeten wij *dan* gebruiken; *Job was lijdzamer, DAN anderen.* Wij kunnen die verheffing ook uitdrukken door de bijwoorden, *meer, zeer, boven*; als *een berg meer hoog dan de omliggende, een zeer hoge berg, een berg hoog boven alle andere bergen.*

§. X X V I.

Voornaamwoorden.

Voor de zelfstandige woorden, die een persoon of zaak aanduiden, heeft men ook andere woorden, die derzelve plaats vervangen, en daarom *Voornaamwoorden* heten; zie §. XV.

Zij hebben hunne *soorten*; en hunne bijzondere *buiging*.

De *soorten* kunnen wij tot zes bepalen:

1. *Persoonlijke*; 2. *Wederkerige*; 3. *Bezittelijke*; 4. *Vragende*; 5. *Aanwijzende*; 6. *Betrekkelijke*.

Van ieder zullen wij kortelijk de voornaamste bijzonderheden opgeven, vooral, die betrekking hebben tot derzelve *buiging*.

§. X X V I I.

I. *Persoonlijke Voornaamwoorden.*

De Persoonlijke Voornaamwoorden vervangen de plaats.

C 2

I. Van

I. Van den *sprekenden* perfoon: *ik*, enkelvoudig, en *wij* meervoudig; in beide geslachten. — Zie hier de *buiging*.

Enkelvoudig.

Meervoudig.

1. <i>ik</i>	1. <i>wij</i>
2. <i>van mij</i> , of <i>mijs</i> ,
<i>mijner</i>	2. <i>van ons</i> , of <i>onzer</i>
3. <i>aan mij</i>	3. <i>aan ons</i>
4. <i>mij</i>	4. <i>ons</i>
5. *	5. *
6. <i>van mij</i>	6. <i>van ons</i>

II. Ook zien deze voornaamwoorden op den perfoon, die aangesproken wordt; *gij* enkelvoudig en meervoudig, in beide geslachten.

Enkelvoudig.

Meervoudig.

1. <i>gij</i>	1. <i>gij</i>
2. <i>van u</i> , of <i>uws</i> , <i>uwer</i>	2. <i>van u</i> , of <i>uwer</i>
3. <i>aan u</i>	3. <i>aan u</i>
4. <i>u</i>	4. <i>u</i>
5. <i>gij!</i>	5. <i>gij!</i>
6. <i>van u</i>	6. <i>van u</i>

Tot onderscheiding van het enkelv. zegt men ook in het meerv. *gijlieden*, *ulieden*, *ulieder*.

III. Van anderen sprekende gebruikt men *hij*, *zij*, *het*, *men*.

Manlijk.

Enkelvoudig.

Meervoudig.

1. <i>hij</i>	1. <i>zij</i>
2. <i>van hem</i> , of <i>zijs</i> ,
<i>zijner</i>	2. <i>van hun</i> , of <i>hunner</i>
3. <i>aan hem</i>	3. <i>aan hun</i>
4. <i>hem</i>	4. <i>hen</i>
5. *	5. *
6. <i>van hem</i>	6. <i>van hun</i>

Vrouwlijk.

Enkelvoudig.

Meervoudig.

1. <i>zij</i>	1. <i>zij</i>
2. <i>van haar</i> , of <i>haars</i> ,
<i>harer</i>	2. <i>van haar</i> , of <i>harer</i>
<i>harer</i>
3. <i>aan haar</i>	3. <i>aan haar</i>
4. <i>haar</i>	4. <i>haar</i>
5. *	5. *
6. <i>van haar</i>	6. <i>van haar</i>

Onzijdig.

Enkelvoudig.

Meervoudig.

1. <i>het</i>	1. <i>zij</i>
2. <i>van het</i>	2. <i>van hun</i>
3. <i>aan het</i>	3. <i>aan hun</i>
4. <i>het</i>	4. <i>hen</i>
5. *	5. *
6. <i>van het</i>	6. <i>van hun</i>

Hier ziet gij het onderscheid tusfchen *hen*, *hun*, *haar*. — *Haar* en *heur* is maar een verschillende tongval.

Men ziet *in het gemeen* op personen, van welke gesproken wordt; *men* zegt, *men* loopt.

§. X X V I I I.

II. *Wederkerige* Voornaamwoorden.

Wanneer de werking van een persoon, of zaak, ziet op den werker zelve, en op denzelfven te rug keert; dan gebruikt men achter de persoonlijke voornaamwoorden een bijgevoegd voornaamwoord *zelf*: en van een ande-

deren persoon sprekende, heeft men in de verbogene naamvallen ook *zich*, of *zich zelf*. — Deze mogen wij daarom *wederkerige* voornaamwoorden noemen. — Gij merkt toch het onderscheid, wanneer men zegt *ik bedroog mij*, of *ik zelf bedroog mij*, en *ik bedroog mij zelve*; *hij bedroog hem*, *haar*, *hen*, of *hij bedroog zich zelve*.

De *verbuiging* verschilt naar de geslachten

I. van den sprekenden persoon.

Enkelvoudig.

Manlijk.

1. <i>ik zelf</i>	} <i>zelve</i>
2. <i>mijs zelfs</i> ,
of <i>van mij</i>	
3. <i>aan mij</i>	
4. <i>mij</i>	
5. *	
6. <i>van mij</i>	

Vrouwlijk.

1. <i>ik zelve</i>	} <i>zelve</i>
2. <i>mij zelve</i>
of <i>van mij</i>	
3. <i>aan mij</i>	
4. <i>mij</i>	
5. *	
6. <i>van mij</i>	

Meervoudig.

Manlijk en Vrouwlijk.

1. <i>wij zelve</i>	} <i>zelve</i>
2. <i>ons zelve</i> ,
of <i>van ons</i>	
3. <i>aan ons</i>	
4. <i>ons</i>	
5. *	
6. <i>van ons</i>	

II.

II. Van den *aangesprokenen* persoon.

Enkelvoudig.

Manlijk.

Vrouwlijk.

1. <i>gij zelf</i>	1. <i>gij zelve</i>	} <i>zelve</i>
2. <i>uw: zelfs, of van u zelve</i>	2. <i>u zelve, of van u</i>	
3. <i>aar ti zelve</i>	3. <i>aan u</i>	
4. <i>u zelve</i>	4. <i>u</i>	
5. <i>gij zelf</i>	5. <i>gij</i>	
6. <i>van u zelve</i>	6. <i>van u</i>	

Meervoudig.

Manlijk en Vrouwlijk.

1. <i>gij zelve</i>	} <i>zelve</i>
2. <i>u zelve, of van u</i>	
3. <i>aan u</i>	
4. <i>u</i>	
5. <i>gij</i>	
6. <i>van u</i>	

III. Van een *derden* persoon wederkerig sprekende met men:

Manlijk, Vrouwlijk, en Onzijdig.

Enkelvoudig.

Meervoudig.

1. <i>hij, zij, of het</i>	1. <i>zij</i>	} <i>zich</i>
2. <i>van</i>	2. <i>van</i>	
3. <i>aan</i>	3. <i>aan</i>	
4. *	4. *	
5. *	5. *	
6. <i>van</i>	6. <i>van</i>	

Manlijk.

Enkelvoudig.

1. *hij zelf*
2. *zijns zelfs, of van hem*
3. *aan hem*
4. *hem*
5. *
6. *van hem*

} *zelve*

Meervoudig.

1. *zij zelve*
2. *hun zelve, of van hun*
3. *aan hun*
4. *hen*
5. *
6. *van hun*

} *zelve*

Vrouwlijk.

Enkelvoudig.

1. *zij zelve*
2. *haar zelve, of van haar*
3. *aan haar*
4. *haar*
5. *
6. *van haar*

} *zelve*

Meervoudig.

1. *zij zelve*
2. *haar zelve, of van haar*
3. *aan haar*
4. *haar*
5. *
6. *van haar*

} *zelve*

Onzijdig.

Enkelvoudig.

1. *het dier zelf*
2. *zijns zelfs, of van zich zelve*
3. *aan zich zelve*
4. *zich zelf*
5. *
6. *van zich zelve*

Meervoudig.

1. *zij zelve*
2. *hun zelve, of van hun*
3. *aan hun*
4. *hen*
5. *
6. *van hun*

} *zelve*

Met nog meer nadruk kan men hier in plaats van *hem zelve*, *hun-*, *hen-*, *haar zelve*, ook zeggen *zich zelve*.

Hier

Hier moet ik melden, dat men in den 1. 3. 4. 6. naamval dikwijls plaatst *ik (gij, hij) zelfs, hem, (of hen) zelfs, zij zelfs, haar zelfs*. Doch de regelmaat der tale duldt in deze naamvallen geen *s* in den uitgang. Men moet zeggen, *ik, (gij, hij) zelf, hem (of hen) zelven, zij zelve, haar zelve: zelfs* is ook een bijwoord te onderscheiden van *zelf* of *zelve*. Zie dat uit dit voorbeeld; *ik ZELF heb hem met mijne eigene ogen gezien, ja ik heb met hem ook ZELFS gesproken*.

Ik moet hier eindelijk nog bijvoegen, dat niet alleen een *wederkerige* betekenis plaats heeft bij de *persoonlijke* voornaamwoorden, gelijk wij nu zagen, maar ook bij de *bezittelijke*; *zijn, hun, haar*, gelijk wij in de volgende §. zien zullen.

§. X X I X.

III. *Bezittelijke* Voornaamwoorden.

Bezittelijke voornaamwoorden beduiden, dat iets eigen is aan één, of meer personen.

Zij zijn *mijn, ons, uw, zijn, haar, hun*.

I. Wanneer de *sprekende* persoon één is, en hij aanduiden wil, dat hem iets toekomt, dan zegt hij, (man of vrouw zijnde) *mijn zoon, mijne dochter, mijn kind*.

Wanneer meer personen spreken, en dit beduiden, gebruiken zij *ons; ons huis*.

II. Wordt iets toegeëigend aan één, of meer *aangesprokene* personen, men gebruikt *uw; lieve zoon! of lieve dochter! of lieve kinderen! uw welstand verblijdt mij*.

III. Van anderen sprekende gebruikt men *zijn, haar, hun*.

Zijn ziet op *één* persoon, die *manlijk* is, of als *onzijdig* wordt aangemerkt: b. v. *God is goed, en ZIJNE trouwe is eideloois; dat dier was verschriklijk, ik heb ZIJN geluid gehoord.*

Haar ziet op *één, of meer vrouwen*: *Maria . . . ; HARE keuze was de beste; Maria, en Martha . . . ; HAAR voorbeeld is leerzaam.*

Hun wordt gebruikt, wanneer wij aan *meer* personen, die *manlijk* zijn, of aan *meer* dingen, die *onzijdig* zijn, iets toeëigenen. *Petrus en Paulus waren voornamelijk Apostelen: wij kennen hen uit HUNNE schriften.*

Deze bezittelijke *zijn, hun, haar*, hebben ook ene betekenis, die *wederkerig* is tot den werker zelve. *God straft den zondaar doorgaans niet terstond om ZIJNE (des zondaars) zonden; maar hij draagt hem in ZIJNE (Gods) langmoedigheid.*

De bezittelijke voornaamwoorden, bij een zelfstandig woord gevoegd, worden *verbogen*; *mijn zoon, uwe dochter, zijn kind, haar man, hare zuster, haar goed, hun huis, hunne godvrucht*. De buiging geschiedt gelijk een *zoon, ene dochter, een kind, de zonen, dochteren, of kinderen*, zie §. XXIII.

Gemakshalve zal ik van de buiging van *mijn* een voorbeeld geven: waar voor men ook *ons, uw, zijn, haar, hun*, in plaats kan zetten, onder enige bepalingen, die ik terstond in de bijgevoegde *aanmerkingen* zal aanwijzen.

En-

Enkelvoudig.

Manlijk.

Vrouwlijk.

Onzijdig.

1. <i>mijn</i>	1. <i>mijne</i>	1. <i>mijn</i>
2. <i>mijns, of van mijnen</i>	2. <i>mijner, of van</i>	2. <i>mijns, of van</i>
3. <i>aan mijnen</i>	3. <i>aan</i>	3. <i>aan</i>
4. <i>mijnen</i>	4. }	4. }
5. <i>mijn</i>	5. }	5. }
6. <i>van mijnen</i>	6. <i>van</i>	6. <i>van</i>
- } *mijne* } *mijn*

Meervoudig.

Manl. Vr. Onzijdig.

1. <i>mijne</i>	
2. <i>mijner, of van</i>	} <i>mijne</i>
3. <i>aan</i>	
4.	
5.	
6. <i>aan</i>	

Ik voeg ter nadere opheldering nog enige *aanmerkingen* hier bij.

1. Gelijk *mijn*, zo worden ook de overige gebogen; *ons, uw, zijn, haar, hun*: — met dit onderscheid echter, — 1. dat *hun* dan de *n* verdubbelt, *hunne, hunnen*. — 2. dat *ons* in den 1. naamv. manl. enkelv. *onze* heeft; *onze zoon, onze vader, onze wandel, onze stoel*.

2. Nu ziet gij, dat *uw* bezittelijk, van *u* persoonlijk, onderscheiden moet worden, *ik gaf u uw boek, uw tegenspoed was u nuttig*: — zulk een onderscheid is er ook in de betekenis, schoon niet in de spelling, van *ons, hun, haar*; bij voorb. *ONS paard trekt ONS, HUN goed*

goed is HUN tot verderf, HAAR godsdienst maakt HAAR achtbaar.

3. Wanneer ook een *bijvoeglijk* woord bij een *zelfstandig* woord komt; dan is het *mijn lieve zoon, mijn getrouwe God*, en de buiging is gelijk een *lieve zoon*, zie §. XXIII. — Zo ook *onzijdig, mijn zoete kind, mijn jongste kind*, gelijk *het lieve kind*, §. XXIII.

4. *Mijn vaders huis*, heeft men voor *mijns vaders*, wanneer *mijn vader* als één woord aangemerkt wordt.

5. Men zegt ook *de mijne, het mijne*: — en meerv. als *zelfst. de mijnen*.

6. *Haar en heur* zijn ook hier maar een onderscheidene tongval.

§. X X X.

IV. *Vragende* Voornaamwoorden.

Men gebruikt ook voornaamwoorden, om naar personen of zaken te *vragen*. Uit de volgende voorbeelden zult gij dat kennen. *WIE heeft de wereld geschapen? WIE was de eerste zondaresse? WELKE is de geleerdste onder die mannen? WELKE is de schoonste onder die vrouwen? WELK kind is het jongste? WAT man woont daar? WAT vrouw heeft hij getrouwd? WAT kind is dat? WAT zegt gij? WAT VOOR EEN man, vrouw, of kind? HOEDANIGE man, of HOEDANIGE vrouw heeft u dat gezegd? HOEDANIG huis is daar gebouwd: of HOEDANIG EEN man, HOEDANIG ENE vrouw,*
 HOE-

HOEDANIGE EEN *huis?* of WELK EEN *man*,
WELK ENE *vrouw*, WELK EEN *huis?*

De vragende voornaamwoorden zijn dan *wie*,
wat, *welke*, *hoedanige*, of ook bij famenstelling
welk een, *hoedanig een*, *wat voor een*.

De *verbuiging* geschiedt op deze wijze.

Enkelvoudig.

Meerv.

Manl. Vrouwl. Onzijd. M. V. O.

1. <i>wie</i>	<i>wie</i>	<i>wat</i>	<i>wie</i>
2. <i>wiens</i> , of <i>van</i> }	<i>wier</i> , of <i>van</i> }	<i>van</i> }	<i>wier</i> , of <i>van</i> }
3. <i>aan</i> }	<i>aan</i> }	<i>aan</i> } <i>wat</i>	<i>aan</i> }
4. * }	* }	* }	* }
5. * }	* }	* }	* }
6. <i>van</i> }	<i>van</i> }	<i>van</i> }	<i>van</i> }
	} <i>wien</i>	} <i>wie</i>	} <i>wie</i>

Enkelvoudig.

Meerv.

Manl. Vrouwl. Onzijd. M. V. O.

1. <i>welke</i> , of <i>welk</i>	<i>welke</i>	<i>welk</i>	<i>welke</i>
2. <i>welks</i> , of <i>van</i> }	<i>welker</i> , of <i>van</i> }	<i>welks</i> , of <i>van</i> }	<i>welker</i> , of <i>van</i> }
3. <i>aan</i> }	<i>aan</i> }	<i>aan</i> }	<i>aan</i> }
4. * }	* }	* }	* }
5. * }	* }	* }	* }
6. <i>van</i> }	<i>van</i> }	<i>van</i> }	<i>van</i> }
	} <i>wel-</i> <i>ken</i>	} <i>welke</i>	} <i>welk</i>
		} <i>welk</i>	} <i>welke</i>

Hier zegt men ook *waar van*, *waar aan*,
in plaats van *aan*, (of *van*,) *welken*, *welke*, *wat*.

Wat wordt bij alle geslachten, en getallen, ge-
bruikt, en blijft onverbogen, *wat*, *van wat*,
aan wat, ook *wat voor man*, of *vrouw*, *kind*,
mannen, *vrouwen*, *kinderen*.

Hoe-

Hoedanige wordt gebogen als *welke*.
 In *hoedanig-een*, *welk-een*, *wat voor-een*,
 wordt alleen *een* gebogen als het lidwoord *een*,
 §. XXIII.

§. X X X I.

V. *Aanwijzende* Voornaamwoorden.

Wij gebruiken ook voornaamwoorden, om zekere personen, of zaken, *aan te wijzen*.

Deze zijn menigvuldig. Ik zal de *voornaamste* noemen, en het nodige omtrent de *buiging* doen opmerken,

1. *Deze*: de *buiging* is dus

	Enkelvoudig.		Meerv.	
	Manl.	Vrouwl.	Onzijd.	M. V. O.
1.	<i>deze</i>	<i>deze</i>	<i>dit</i>	<i>deze</i>
2.	<i>dezes</i> , of <i>van</i>	<i>dezer</i> , of <i>van</i>	<i>dezes</i> , of <i>van</i>	<i>dezer</i> , of <i>van</i>
3.	<i>aan</i>	<i>aan</i>	<i>aan</i>	<i>aan</i>
4.	<i>dezen</i>	<i>deze</i>	<i>dit</i>	<i>deze</i>
5.	*	*	*	*
6.	<i>van</i>	<i>van</i>	<i>van</i>	<i>van</i>

In plaats van *van*, en *aan dezen*, *deze*, *dit*, is ook *hier van*, *hier aan*,

2. *Die*, M., *die*, Vr., *dat*, Onz. wordt gebogen als *wie*, *wat*, §. XXX.

Hier zegt men ook *daarvan*, *daar aan*, in plaats van *aan*, en *van dien*, *die*, *dat*.

3. *Gene* ziet op iets verder afgelegenen; en dient tot onderscheiding *deze*, en *gene*, gelijk *de-*

deze, en die, ook deze, die, gene; — de gene, de genen, is ook meerv. zelfst. — De gewone verbuiging geschiedt dus

Enkelvoudig.

Meerv.

Manl.	Vrouwl.	Onzijd.	M. V. O.
1. gene	gene	gene	gene
2. genes, of van	gener, of van	genes, of van	gener, of van
3. aan	aan	aan	aan
4. * } gene	* } gene	* } gene	* } gene
5. * } gene	* } gene	* } gene	* } gene
6. van	van	van	van

4. Dezelve ziet op iets, waar van gesproken is; bij voorb. *die man is mij wel bekend, ik verkeerde met DEN ZELVEN langen tijd; dat boek behaagde mij; ik kocht HET ZELVE.* — De buiging is deze

Enkelvoudig.

Meerv.

Manl.	Vrouwl.	Onz.	M. V. O.
1. dezelve	dezelve	hetzelve	dezelve
2. des zelfs, des zelyen, van	derzelyer, der zelve, van	des zelfs, des zelyen, van	derzelyer, derzelve, van
3. aan den	aan de	aan het	aan de
4. * } zel-	* } zel-	* } zel-	* } zel-
5. * } ven	* } ve	* } ve	* } ve
6. van	van	van	van

Hier moeten wij ook aanmerken, dat *het* meermalen bij verkorting voor *het zelve* gebruikt wordt, wanneer er gewezen wordt op een voorgaand zelfstandig naamwoord; bij voorb. *mijn*

mijn kind was ziek, en HET stierf, voor het zelve (kind); — of wanneer er gezien wordt op een geheel voorgaand verhaal; bij voorb. Petrus zondigde, en HET (of het zelve, of dat) deed hem wenen. — Zelfs ook, wanneer er gezien wordt op het volgende; bij voorb. HET is onzeker, wanneer wij sterven zullen, voor het zelve, of dat is onzeker.

5. *Dezelfde* heeft meer nadruk, en beduidt, dat geen ander bedoeld wordt, dan van welken gesproken is. *Ik zag met u DENZELFDEN man, en wij spraken met denzelve.* — De nadruk is nog groter, wanneer men zegt *die zelfde, deze zelfde.* — De buiging is deze

Enkelvoudig.

Meerv.

	Manl.	Vrouwl.	Onz.	M. V. O.
1.	<i>dezelfde</i>	<i>dezelfde</i>	<i>het zelve</i>	<i>dezelfde</i>
2.	<i>des zelfden,</i>	<i>derzelfder,</i>	<i>des zelfden,</i>	<i>derzelfder,</i>
	<i>van</i>	<i>van</i>	<i>van</i>	<i>van</i>
3.	<i>aan den</i>	<i>aan de</i>	<i>aan het</i>	<i>aan de</i>
4.	<i>zelf-</i>	<i>zelf-</i>	<i>zelf-</i>	<i>zelf-</i>
5.	<i>* den</i>	<i>* de</i>	<i>* de</i>	<i>* de</i>
6.	<i>van</i>	<i>van</i>	<i>van</i>	<i>van</i>

6. *Een* behoort hier ook toe; *ik zag onlangs ENEN: — de buiging zie bij het lidwoord een, §. XXIII.*

7. *Iemand* is te buigen als de zelfstandige woorden, *iemands, van, (aan) iemand.*

8. *Iets* heeft in de naamvallen, *van, (aan,) iets.*

9. *Geen* ontkenet personen of zaken; — de buiging zie bij *een, §. XXIII.*

10. *Niemand, niets,* zijn als *iemand, iets* in hun-

hunnen aard, en staan daar tegen over. — De tegenstelling wordt aangeduid niet door *als*, maar door *dan*; *ik zag NIEMAND DAN hem*; *en zeide hem NIETS DAN dit alleen*.

11. *Elke* is in de buiging als *welke* §. XXX. — Hier kan geen *meerv.* zijn. — Onbepaald wilgende spreken heeft men *elk zegt*. — *Elk-een* heeft meer nadruk; zie de buiging van *welk een*.

12. *Ieder, een-ieder, ieder-een*, is als zelfstandig in de buiging, *ieders, een-ieders, ieder-eens, van, (aan) ieder, of een-ieder, of ieder-een*. — Met een zelfst. naamw. is *ieder* bijvoeglijk, en wordt gebogen, *ieder man, iedere vrouw, ieder kind, iederen mans, van iederen man, van iedere vrouw, van ieder kind*; ten zij de welluidendheid den uitgang van verbuiging afkappe, en maar overal *ieder* vordere. — Hier is geen *meervoud*.

13. *Iegelijk, een-iegelijk* is gelijk aan *ieder, een ieder*.

14. Zo is in de verbuiging ook *zeker, een zeker*: — doch hier is ook een *meervoud*.

15. *Enig* (mensch), *enige* (vrouw), *enig* (dier), is als bijv. in gebruik: — zie de buiging van *welke* §. XXX. — *Enigen* *meerv.* is zelfst. — *Enig, een-enig* zijn bijvoegl. woorden, en van de vorige onderscheiden, *een enige vrouw*.

16. *Menig* is als *enig*: — *menig-een* in de buiging als *welk een*.

17. *Zulke* is als bijv. met een naamw. *zulke man, zulke vrouw, zulk kind*: in den 2. naamv. *van zulken man* of *zulken mans*: zie verder bij *welke* §. XXX. — In het enkelv. onzijdig is ook *zulks* als zelfst. in gebruik zonder naamw. *zulks heb ik nooit gezien*. — *Zulk-een* is als *welk-een*.

18. *Dus* — en *zodanig*, ook met *een* er achter, zie bij *hoedanig*, en *hoedanig een*, §. XXX.

19. *Een ander* is als *een ieder*. — *De andere man*, of *vrouw*; *het andere kind*, maakt den zin meer bepaald. — *Anderen* meerv. is als zelfst.

20. *Elkanderen*, *malkanderen*, zijn in zin meerv. — De buiging is ook enkelv. *elkanders*, *elkanderen*: — of bij verkorting *elkander* overal.

21. *Beide* is meerv. — als bijv. *beide mannen*, *vrouwen*, *kinderen*, *van*, (*aan*) *beide* enz. als *welke* §. XXX. — is ook als zelfst. *beiden*: — heeft in den 2 naamv. naar den aard der voor-naamw. ook *beider*.

22. *Weinige* is gelijk aan *beide*.

23. Zo ook *sommige*.

24. En *etlijke*.

25. Ook *vele*.

26. *Alle*: — meerv. is het gelijk aan *beide*, in buiging. — *Alle* bij een enkelv. zelfst. naamw. in den zin van *allerlei*, *alle man*, *alle land*, *alle ding*, is *onverbogen*, als of er stond *alle mannen*, *landen* enz. — *Alle* ziende op bijzondere delen, heeft den zin van *elk*, of *geheel*, en den aard van bijv. woorden, en wordt *verbogen*, *ik zag allen man in dat huis*, dat is *elken*. — In den laatsten zin is het ook *al den man*, *al het volk*, *al de dingen*; en *al* is dan *onverbogen*. — *Alles* is als een onzijd. zelfst. *onverbuiglijk*.

27. Ook is *onverbuiglijk* *allerhande*, *velerhande*, *menigerhande*, *enigerhande*.

28. Men brengt daartoe ook *allerlei*, *enigerlei*, *menigerlei*, *velerlei*.

§. XXXII.

VI. *Betreklijke Voornaamwoorden.*

Daar zijn ook voornaamwoorden, die in *betrekking* staan tot personen, of zaken, waar van gesproken is, en daar op te rug zien.

Gewoonlijk gebruikt men daar toe *welke*, *de welke*, *die*, en de verbogene naamvallen van *wie*, en *wat*: — minder gebruikelijk is *wie*, *wat*, *het*, *het geen*; en de verbogene naamvallen van *die*.

Uit de drie volgende voorbeelden zal men het beste gebruik van de betrekkelijke voornaamwoorden in derzelve onderscheidene geslachten, en naamvallen, duidelijker ontdekken: *God*, (*dewelke*, of liever *welke*, en liefst) *DIE groot is*; — (*diens*, liever *welks*, liefst) *WIENS werken veel heerlijkheid vertonen*; — (*dien*, *denwelken*, of *welken*, liefst) *AAN WIEN wij daarom eerbied schuldig zijn*; — (*dien*, *denwelken*, *welken*, of) *WIEN wij zelfs aanbidden moeten*; — *is dat alles te meer waardig, om dat hij het is*, *VAN WELKEN* (of *van wien*) *alles goeds nederdaalt*. — Zo ook in het Vrouwlijke; *Maria*, — (*welke*, *dewelke*, liever) *DIE bij het graf van haren vriend stond*; — (*wier*, of liever) *WELKER liefde groot was*; — *aan* (*wie*, maar liever) *WELKE zijn toestand ter harte ging*; — *en WELKE het gezicht van zijne opstanding gevoelig trof*; — *is het*, *VAN WELKE ook anderen daaromtrent getuigenis ontvingen*. — En in het Onzijdige; *een kind*, — *DAT* (of *het welk*) *door mij opgevoed was*; — *WIENS* (of *welks*) *verplichting daarom groot was*; — *AAN HET WELK ik aanhoudend weldadig bleef*; — *en*

HET WELK (of *dat*) *ik beninde*; — *is een ongehoorzaam kind*, VAN HET WELK *ik mijn hart zou afrekken*, zo niet enz. — Om te weten, wat best vloeit, plege men raad met zijn gehoor.

De *verbuiging* van *wie*, *wat*, zie §. XXX. — zo gaat ook, *die*, *dat*: — *welke* zie ook §. XXX. verbogen; — *dewelke* gaat in de *buiging* als *dezelve* §. XXXI. alleenlijk hebbe men in den 2 naamval *des welken*, en niet *des welks*.

Enige van deze voornaamwoorden kunnen ook zo gebruikt worden, dat zij *betrekkelijk schijnen* te zijn, niet op het voorgaande, maar op het volgende. Deze zijn *wie*, *die*, *wat*, *dat*, *het welk*, *het geen*, doch in de daad wijzen zij, gelijk alle betrekkelijke voornaamwoorden op het voorgaande. Er wordt dan een woord onder verstaan, waar op zij zien: b. v. *wie*, of *die*, *sterfelijk is*, *denke aan zijnen dood*, dat is, *hij*, *wie sterfelijk is*, of *hij*, *die sterfelijk is*; *wat*, of *dat*, *ik gedaan heb*, (dat is *dat*, *wat ik gedaan heb*, of *het stuk*, *dat ik gedaan heb*) *berouwt mij niet*; *het welk*, of *het geen*, *ik sprak* (dat is, *dat*, *het welk ik sprak*, of *dat*, *het geen ik sprak*) *hebt gij gehoord*.

Eindelijk moeten wij opmerken, dat ook hier geldt *waaraan*, en *waar van*, voor *aan*, (*van*) *welk*, of *wat*; gelijk §. XXX.

§. XXXIII.

Werkwoorden.

Het geen wij van voorkomende zaken zeggen willen, wordt voornamelijk door *werkwoorden* uitgedrukt. In elk voorstel zijn dan *werkwoorden*.

den. §. XV. — En dezelve moeten boven andere gekend worden, om den zinn te vatten.

Daar door wordt te kennen gegeven, wat, en wanneer, en wie iets werkt, lijdt, of is; en tevens wordt de wijze van voorstel aangezezen.

Alle deze bijzonderheden worden aangetoond door *vervoeging* (*conjugatio*.) Deze is een verandering, die in het werkwoord gemaakt wordt.

Door de *vervoeging* worden dan vier dingen *aangewezen*. — 1. de aard der werking. — 2. de tijd. — 3. de persoon. — 4. de wijze van voorstel. Van ieder moeten wij enige opening geven.

§. XXXIV.

Soorten der Werkwoorden.

Alle werking is niet van den zelfden aard. De *gestachten*, of *soorten* (*genera*), der werkwoorden zijn dan verschillende. Ik breng ze tot vier.

1. *Bedrijvende* (*activa*); die te kennen geven, dat iets werkt op iets anders; *hij bemint*.

2. *Lijdende* (*passiva*); die aanduiden, dat iets lijdt, of als een voorwerp de werking van een anderen ontvangt; *hij wordt bemind*.

3. *Onzijdige* (*neutra*); die aanwijzen, dat iets is, bestaat, zich beweegt, werkt of lijdt, zo dat dit alles in het onderwerp, of in den persoon, bepaald blijft, en niet overgaat op iets anders; *blijven, staan, rusten, slapen, zitten, wonen, leven, groeien*.

4. *Wederkerige* (*reciproca*); die betekenen, dat iemand omtrent zich zelve werkt; *zich schamen, zich verwonderen*.

D 3

§. XXXV.

§. X X X V.

De *Tijden* in de Werkwoorden.

Door vervoeging wordt ook de *tijd* (*tempus*) van werking aangewezen.

1. De *tegenwoordige tijd* (*praesens*); dat iets nu geschiedt; *ik bemin, ik hoor*:

2. De *onvolmaakt verledene* (*praeteritum imperfectum*); dat iets kort voorbij is, doch als nog geschiedende verhaald wordt; *ik beminde*:

3. De *volmaakt verledene* (*praeteritum perfectum*); dat iets reeds geheel geschied is; *ik heb bemind*:

4. De *meer dan volmaakt verledene* (*plus quam perfectum*); dat iets lang geschied was, eer iets anders gebeurde; *ik had bemind*:

5. De *toekomende* (*futurum*); dat iets aanstaande is; *ik zal beminnen*:

§. X X X V I.

De *Personen* in de Werkwoorden.

De *personen*, die werken, lijden, of bestaan, worden ook door vervoeging der werkwoorden aangewezen.

1. De *sprekende* perfoon, de *eerste perfoon* (*persona prima*) genoemd, *ik*; meer sprekende, *wij*.

2. Tot wien men spreekt, *gij*; meerv. *gij*, of *gijlieden*. Dit heet de *tweede perfoon* (*secunda persona*).

3. Personen, of ook zaken, van welke gesproken

ken

ken wordt, en die aangemerkt worden als werkende, lijdende, of bestaande, worden uitgedrukt — door *hij* manl. enkelv.; — *zij* vrouwl. enkelv.; — *zij* of *zijlieden* meerv.; — *men*; als men onbepaald van personen spreekt, *men* zegt; — *het*, wanneer iets als onzijdig aangemerkt wordt, *het* (paard) *loopt*, of als er op geen persoon gezien wordt, of ene gehele zaak bedoeld wordt, *het* *regent*, *het* *vriest*, *het* *blijkt*, *het* *berouwt mij*: zie bl. 37, 47, 48. — Dezen persoon noemt men *den derden* (*tertia persona*).

§. X X X V I I.

Wijzen van voorstel door de Werkwoorden.

De wijze van voorstel (*modus*) wordt ook door vervoeging der werkwoorden aangewezen. Die wijze is onderscheiden.

1. Een *onbepaalde* wijze; wanneer de zaak voorgesteld wordt zonder opzicht tot enige personen; *beminnen*.

2. Iets kan voorgesteld worden door lijnrechte, of stellige, *aantoning*; *ik bemin*, *gij wordt bemind*, *hij leest*.

3. Ook wordt door vervoeging aangewezen, wanneer iets voorgesteld wordt op een' gebiedenden, of verzoekenden toon; *bid*, *lees*, *hoort*, *spreekt*, *gaat*.

4. Of als ene *bijvoeging* op ene voorgaande rede; die bijvoeging kan — 1. het *aogmerk* behelzen; *ik sprak op dat zij hore*; — 2. of een *wensch*; *och dat hij leve!* — 3. of een *voorwaarde*; *hij zal sterven, ten zij hij die middelen gebruike*; — 4. of een *aansporing*; *dat ik nu*

D 4

etc.; —

etc.; — 5. of als ene *toegeving*; *hoewel hij kwame.*

Daar is dan in de werkw. — 1. een *onbepaalde*, — 2. *aantonende*, — 3. *gebiedende*, — 4. *bijvoegende wijze* van voorstel. Anders worden deze wijzen genoemd 1. *infinitivus*. — 2. *indicativus*. 3. — *imperativus*. — 4. *subjunctivus modus*.

§. XXXVIII.

De *Vervoeging* der Werkwoorden.

De *vervoeging* der werkwoorden, om den aard der werking, den tijd, de personen, en de wijze van voorstel aan te duiden, geschiedt

1. door *hulp* van de woorden *zullen*, *hebben*, *zijn*, *worden*;
2. of ook door *verandering* van den *wortelklinker*; *vinden*, *vond*; *breken*, *brak*, *gebroken*;
3. door verandering van den *uitgang*; *beminnen*, *bemind*, *bemin*, *bemint*, *beminde*, *bemindet*, *beminden*;
4. door *vervoeging*; *horen*, *gchoord*;
5. ook door *bijvoeging* van de persoonlijke voornaamw. *ik*, *wij*, *gij*, *hij*, *zij*, *men*, en *het*.

Om die *vervoeging* nader te *kennen*, zal men best doen, dat men een nauwkeurig *voorbeeld* oplettend, en bijherhaling, beschouwe, en zich oefene door andere werkwoorden daar naar te voegen.

Om dit met nut te doen, zal ik — 1. tot *algemene opheldering* enige dingen vooraf herinneren; — 2. dan de *voorbeelden* zelve geven; — 3. waar op ik *bijzondere aanmerkingen* zal laten volgen; — 4. en daar na nog een en ander bijbrengen omtrent *bijzondere gevallen* van *vervoeging*.

§. XXXIX.

§. XXXIX.

Iets vooraf ter opheldering van de vervoeging der werkwoorden.

Om de vervoeging der werkwoorden te verstaan, is ter algemene opheldering vooraf nodig te herinneren:

I. Dat wij tot die vervoeging *hulpwoorden* nodig hebben. — Die hulpwoorden zijn *zullen, hebben, worden, zijn*. — Deze hulpwoorden komen te pas in de vervoeging van alle werkwoorden. Daarom moet men niet alleen letten, hoe dezelve in hunne onderscheidene wijzen, tijden en personen, *veranderd worden*; — maar ook *wanneer* men die hulpwoorden *gebruiken* moet bij werkwoorden.

Zullen wordt gebruikt in alle werkwoorden, bij den *toekomenden* tijd; *ik zal dienen, gij zult gediend worden, hij zal zitten*.

Hebben wordt gebruikt bij de *verledene* tijden — 1. in alle bedrijvende werkwoorden; *ik heb bemind, hij had bemind*; — 2. in *onzijdige* werkwoorden, die in hunne betekenis nabij de bedrijvende komen; *ik heb gedwaald, hij had gestaan*.

Worden, en zijn, behoren bij de *lijdende* werkwoorden.

Zijn is ook bij enige *onzijdige* werkwoorden, die in hunne betekenis nabij de lijdende komen; *ik ben gezeten, — gebleven, — gestorven*.

Deze aanmerkingen zullen door de voorbeelden van vervoeging beter verstaan worden, en dezelve beter doen verstaan.

II. Miene tweede voorafgaande algemene aanmerking is, dat wij, na de kennis der hulpwoorden, lettén moeten op de *verandering*, die een werkwoord ondergaat in den *onyvolmaakt* verledenen tijd, en in het verleden *deelwoord*: om dat daar van de kennis van het overige meest afhangt, en deze verandering zeer onderscheiden is.

De *geregelde* verandering in den *ony. verl.* tijd is de uitgang *de*, en in het *deelw. d*, met een voorgevoegd *ge*; zo zal van *dienen* zijn *diende*, *gediend*. — Wanneer echter de woorden een onafscheidlijk voorzetsel *be*, *ge*, *her*, *ont*, *ver*, voor zich hebben, is er in het deelw. geen voorgevoegd *ge*, *beminnen* *bemind*, *geleiden* *geleid*, *herinneren* *herinnerd*, *ontsieren* *ontsiera*, *vervoegen* *vervoegd*.

Van dezen regel is menigvuldige *afwijking*. Alle die afwijkingen zullen wij in ons kort ontwerp niet kunnen bijbrengen, en alle woorden, die daar toe behoren, noemen, of ook den oorsprong dier afwijking onderzoeken. Een algemeen denkbeeld zal hier genoeg zijn.

De woorden hebben (in plaats van *de* en *d*) in den *ony. verl.* tijd *te*; en in het *deelw. t* in den uitgang; wanneer de laatste medeklinker der wortelletters *f* is, *blaffen*, *blafte*, *geblafte*; — *k*, *drukken*, *drukte*, *gedrukt*; — *p*, *hopen*, *hoopte*, *gehoopt*; — *sf* of *scherpe s*, *passen*, *paste*, *gepast*; *persen*, *perste*, *geperst*; — *ch*, *juichen*, *juichte*, *gejuicht*, *wasfchen* enz.

Enige woorden hebben *en* ten uitgang in het *deelwoord*, in plaats van *d*, of *t*, *bakken*, *gebakken*; *bannen*, *gebannen*.

Vele *veranderen* den *wortalklinker*, doch op ene zeer verschillende wijze, — *fchrijven*, *fchreef*,

schreef, geschreven; — buigen, boog, gebogen; — bieden, bood, geboden; — wegen, woog, gewogen; — vinden, vond, gevonden; — bergen, borg, geborgen; — lezen, las, gelezen; — laten, liet, gelaten; — dragen, droeg, gedragen; — vallen, viel, gevallen; — hangen, hing, hong, gehangen; — worden, wierd, geworden; — breken, brak, gebroken; — bidden, bad, geboden; — helpen, hielp, hulp, geholpen; — scheren, schoor, schoer, geschoren.

Sommige zijn onregelmatig, *denken, dacht, gedacht; doen, deed; gedaan.*

Zie daar van ieder soort maar één voorbeeld genoemd. Een Nederlander zal doorgaans op het gehoor wel ontdekken, onder welken rang hij een voorkomend werkwoord brengen moet.

III. Mijne derde algemiene ophelderende aanmerking is, dat men bij de *ouden* ene meer *lange en stepende uitspraak* plag te hebben, en naar dezelve schrijven mag *ik wandele, beminne, hore*. — Nu heeft men zich gewend aan ene kortere, meer vloeiende, en gemakkelijke uitspraak, en schrijft dan nu ook beter *ik wandel, bemin*, met afkorting van de achterste *e*, of van de laatste lettergreep, wanneer de laatste medeklinker oorspronkelijk dubbel is, *bemin*, voor *beminne*. — Maar hier uit volgt dan, als de laatste *e* afgeworpen is, dat in woorden als *horen, lopen, komen, leven, dragen*, de voorgaande klinker, die lang moet blijven, verdubbeld moet worden, en men voor *ik hore*, niet moet zeggen, *ik hor* of *hor'*, *kom, lop, leef, drag*; maar *ik hoor, koom, loop, leef, draag*. Doch voor die verdubbeling des klinkers is geen reden, wanneer wij, bij achtervoeging van een anderen uitgang, den *laatsten medeklinker* we-

weder brengen kunnen tot den volgenden klinker, en met denzelfen één lettergreep maken; *wij horen, komen, lopen, leven, dragen.* — Om die zelfde reden moet bij andere woorden, de laatste medeklinker, die oorspronkelijk dubbel was, wederom, wanneer er een verlengde uitgang bijkomt, oock verdubbeld worden; *ik bemin, druk; wij beminnen, drukken.* — Deze aanmerkingen regelen de spelling in honderd voortgelijke woorden.

§. X L.

Voorbeelden van Vervoeging.

In de vervoeging zelve is ene vaste en *geregelde orde.* Van zulk ene geregelde vervoeging zal ik nu enige *voorbeelden* bijbrengen.

Ik moet eerst de *hulpwoorden* vertonen, om dat die in alle werkwoorden gebruikt worden; *zullen, hebben, zijn, worden.*

Daar na zal ik van *bedrijvende* werkwoorden een voorbeeld van geregelde vervoeging geven in de woorden *dienen, hopen*, die beide den zelfden wortelklinker behouden, doch daar in verschillen, dat *dienen* in alle opzichten geregeld is, maar *hopen* de *t* heeft in het onv. verl. en het deelw.; en in *vinden* zal ik een voorbeeld geven van woorden, die den wortelklinker veranderen in het onv. verl. en het deelw., en tevens de spelling van *di* doen kennen.

Dan zal ik van een *lijdend* werkwoord een voorbeeld geven in *gediend worden.*

Bij het hulpwoord *ZULLEN* komt alleen de toekomende tijd te pas. — De *gebiedende* wijze kan

kan hier ook in gene aanmerking komen. —
Daarom is het volgende alleen in gebruik.

Z U L L E N.

Onbepaalde Wijze.

zullen.

Deelwoord.

zullende.

Aantonende Wijze.

ik	<i>zal</i>	wij	<i>zullen</i>
gij	<i>zult</i>	gijl.	<i>zult</i>
hij	<i>zal</i>	zij	<i>zullen</i>

Bijvoegende wijze,
als een voorwaarde.

ik	<i>zoude</i>	wij	<i>zouden</i>
gij	<i>zoudet</i>	gijl.	<i>zoudet</i>
hij	<i>zoude</i>	zij	<i>zouden.</i>

Hulpwoorden.

HEBBEN ZIJN : WORDEN.

I. Onbepaalde Wijze.

Tegenwoordig.

hebben *zijn of wezen* *worden.*

Verleden.

gehad hebben *geweest zijn* *geworden zijn*

Toekomend.

zullen hebben *zullen zijn of wezen* *zullen worden*
Deel-

Deelwoorden.

Tegenwoordig.

<i>hebbende</i>	<i>zijnde of we-</i> <i>zende</i>	<i>wordende</i>
-----------------	--------------------------------------	-----------------

Verleden.

<i>gehad heb-</i> <i>bende</i>	<i>geweest zijnde</i>	<i>geworden zijnde</i>
-----------------------------------	-----------------------	------------------------

Toekomend.

<i>zullende</i> <i>hebben</i>	<i>zullende zijn</i> <i>of wezen</i>	<i>zullende worden</i>
----------------------------------	---	------------------------

II. Aantonende Wijze.

Tegenwoordig.

<i>ik heb</i>	<i>ben</i>	<i>word</i>
<i>gij hebt</i>	<i>zijt</i>	<i>wordt</i>
<i>hij heeft</i>	<i>is</i>	<i>wordt</i>
<i>wij hebben</i>	<i>zijn</i>	<i>worden</i>
<i>gijl. hebt</i>	<i>zijt</i>	<i>wordt</i>
<i>zij hebben</i>	<i>zijn</i>	<i>worden</i>

Onvolmaakt verleden.

<i>ik had</i>	<i>was</i>	<i>wierd</i>
<i>gij hadt</i>	<i>waart</i>	<i>wierdt</i>
<i>hij had</i>	<i>was</i>	<i>wierd</i>
<i>wij hadden</i>	<i>waren</i>	<i>wierden</i>
<i>gijl. hadt</i>	<i>waart</i>	<i>wierdt</i>
<i>zij hadden</i>	<i>waren</i>	<i>wierden</i>

Volmaakt verleden.

<i>ik heb gehad</i>	<i>ben geweest</i>	<i>ben geworden.</i>
<i>gij hebt — enz.</i>	<i>zijt — enz.</i>	<i>zijt — enz.</i>

Meer

Meer dan volmaakt verleden.

ik	<i>had gehad</i>	<i>was geweest</i>	<i>was geworden</i>
gij	<i>hadt — enz.</i>	<i>waart — enz.</i>	<i>waart — enz.</i>

Toekomend.

ik	<i>zal hebben</i>	<i>zal zijn</i>	<i>zal worden</i>
gij	<i>zult — enz.</i>	<i>zult — enz.</i>	<i>zult — enz.</i>

III. Gebiedende Wijze.

<i>heb</i> gij	<i>wees</i> gij	<i>word</i> gij
hij <i>hebbe</i>	hij <i>zij</i>	hij <i>worde</i>
<i>hebt</i> gijl.	<i>zijt, waest</i> gijl.	<i>wordt</i> gijl.
dat zij <i>hebben</i>	dat zij <i>zijn</i>	dat zij <i>worden</i>

IV. Bijvoegende Wijze.

Tegenwoordig.

dat ik <i>hebbe</i>	<i>zij</i>	<i>worde</i>
dat gij <i>hebbet</i>	<i>zijt</i>	<i>wordet</i>
dat hij <i>hebbe</i>	<i>zij</i>	<i>worde</i>
dat wij <i>hebben</i>	<i>zijn</i>	<i>worden</i>
dat gijl. <i>hebbet</i>	<i>zijt</i>	<i>wordet</i>
dat zij <i>hebben</i>	<i>zijn</i>	<i>worden</i>

Onvolmaakt verleden.

dat ik <i>hadde</i>	<i>ware</i>	<i>wierden</i>
dat gij <i>haddet</i>	<i>waret</i>	<i>wierdet</i>
dat hij <i>hadde</i>	<i>ware</i>	<i>wierde</i>
dat wij <i>hadden</i>	<i>waren</i>	<i>wierden</i>
dat gijl. <i>haddet</i>	<i>waret</i>	<i>wierdet</i>
dat zij <i>hadden</i>	<i>waren</i>	<i>wierden</i>

Vol-

Volmaakt verledenen.

dat ik *hebbe gehad* *zij geweest* *zij geworden*
 dat gij *hebbet* — enz. *zijt* — enz. *zijt* — enz.

Meer dan volmaakt verleden.

dat ik *hadde gehad* *ware geweest* *ware geworden*
 dat gij *haddet* — enz. *waret* — enz. *waret* — enz.

Toekomend.

dat ik *zoude hebben* *zoude zijn* *zoude worden*
 dat gij *zoudet* — enz. *zoudet* — enz. *zoudet* — enz.

Bedrijvende Werkwoorden.

DIENEN HOPEN VINDEN.

I. Onbepaalde Wijze.

Tegenwoordig.

dienen *hopen* *vinden*

Verleden.

gediend hebben *gehoopt hebben* *gevonden hebben*

Toekomend.

zullen dienen *zullen hopen* *zullen vinden*

Deelwoorden.

Tegenwoordig.

dienende *hopende* *vindende*

Verleden.

*gediend heb-
bende* *gehoopt heb-
bende* *gevonden heb-
bende*

Toekomend.

zullende dienen *zullende hopen* *zullende vinden*

II. Aan-

II. Aantonende Wijze.

Tegenwoordig.

ik	<i>dien</i>	<i>hoop</i>	<i>vind</i>
gij	<i>dient</i>	<i>hoopt</i>	<i>vindt</i>
hij	<i>dient</i>	<i>hoopt</i>	<i>vindt</i>
wij	<i>dienen</i>	<i>hopen</i>	<i>vinden</i>
gijl.	<i>dient</i>	<i>hoopt</i>	<i>vindt</i>
zij	<i>dienen</i>	<i>hopen</i>	<i>vinden</i>

Onvolmaakt verleden.

ik	<i>diende</i>	<i>hoopte</i>	<i>vond</i>
gij	<i>diendet</i>	<i>hooptet</i>	<i>vondt</i>
hij	<i>diende</i>	<i>hoopte</i>	<i>vond</i>
wij	<i>dienden</i>	<i>hoopten</i>	<i>vonden</i>
gijl.	<i>diendet</i>	<i>hooptet</i>	<i>vondt</i>
zij	<i>dienden</i>	<i>hoopten</i>	<i>vonden</i>

Volmaakt verleden.

ik	<i>heb gediend</i>	<i>heb gehoopt</i>	<i>heb gevonden</i>
gij	<i>hebt — enz.</i>	<i>hebt — enz.</i>	<i>hebt — enz.</i>

Meer dan volmaakt verleden.

ik	<i>had gediend</i>	<i>had gehoopt</i>	<i>had gevonden</i>
gij	<i>hadt — enz.</i>	<i>hadt — enz.</i>	<i>hadt — enz.</i>

Toekomend.

ik	<i>zal dienen</i>	<i>zal hopen</i>	<i>zal vinden</i>
gij	<i>zult — enz.</i>	<i>zult — enz.</i>	<i>zult — enz.</i>

III. Gebiedende Wijze.

<i>dien</i> gij	<i>hoop</i> gij	<i>vind</i> gij
hij <i>diene</i>	hij <i>hope</i>	hij <i>vinde</i>
<i>dient</i> gijl.	<i>hoopt</i> gijl.	<i>vindt</i> gijl.
dat zij <i>dienen</i>	dat zij <i>hopen</i>	dat zij <i>vinden</i>

E

IV. Bij-

IV. Bijvoegende Wijze.

Tegenwoordig.

dat ik	<i>diene</i>	<i>hope</i>	<i>vinde</i>
dat gij	<i>dienet</i>	<i>hopet</i>	<i>vindet</i>
dat hij	<i>diene</i>	<i>hope</i>	<i>vinde</i>
dat wij	<i>dienen</i>	<i>hopen</i>	<i>vinden</i>
dat gijl.	<i>dienet</i>	<i>hopet</i>	<i>vindet</i>
dat zij	<i>dienen</i>	<i>hopen</i>	<i>vinden</i>

Onvolmaakt verleden.

dat ik	<i>diende</i>	<i>hoopte</i>	<i>vonde</i>
dat gij	<i>diendet</i>	<i>hooptet</i>	<i>vondet</i>
dat hij	<i>diende</i>	<i>hoopte</i>	<i>vonde</i>
dat wij	<i>dieden</i>	<i>hoopten</i>	<i>vonden</i>
dat gijl.	<i>diendet</i>	<i>hooptet</i>	<i>vondet</i>
dat zij	<i>dieden</i>	<i>hoopten</i>	<i>vonden</i>

Volmaakt verleden.

dat ik	<i>hebbe gediend</i>	<i>hebbe ge- hoopt</i>	<i>hebbe gevon- den.</i>
dat gij	<i>hebbet — enz.</i>	<i>hebbet—enz.</i>	<i>hebbet—enz.</i>

Meer dan volmaakt verleden.

dat ik	<i>hadde gediend</i>	<i>hadde ge- hoopt.</i>	<i>hadde gevon- den</i>
dat gij	<i>haddet — enz.</i>	<i>haddet—enz.</i>	<i>haddet—enz.</i>

Toekomend.

dat ik	<i>zoude dienen</i>	<i>zoude hopen</i>	<i>zoude vinden</i>
dat gij	<i>zoudet — enz.</i>	<i>zoudet—enz.</i>	<i>zoudet—enz.</i>

Een

Een Lijdend Werkwoord.

GEDIEND WORDEN.

I. Onbepaalde Wijze.

Tegenwoordig.

gediend worden, of zijn

Verleden.

gediend geworden zijn

Toekomend.

gediend zullen worden

Deelwoorden.

Tegenwoordig.

gediend wordende, of zijnde

Verleden.

gediend geworden zijnde

Toekomend.

gediend zullende worden

II. Aantonende Wijze.

Tegenwoordig.

*ik word gediend**gij wordt — enz.*

Onvolmaakt verleden.

*ik werd gediend**gij wierdt — enz.*

E 2

Vol-

Volmaakt verleden.

ik *ben gediend* geworden, of geweest
gij *zijt* — enz.

Meer dan volmaakt verleden.

ik *was gediend* geworden, of geweest
gij *waart* — enz.

Toekomend.

ik *zal gediend* worden, of zijn
gij *zult* — enz.

III. Gebiedende Wijze.

word of *wees gediend*
hij worde of *zij gediend*
wordt of *zijt*, of *weest* gijl. *gediend*
dat *zij gediend* worden, of *zijn*

IV. Bijvoegende Wijze.

Tegenwoordig.

dat ik *gediend worde*, of *zij*
dat *gij gediend wordet*, of *zijt* enz.

Onvolmaakt verleden.

dat ik *gediend wierde*, of *ware*
dat *gij gediend wierdet*, of *waret* enz.

Volmaakt verleden.

dat ik *gediend* geworden *zij*, of geweest *zij*
dat *gij gediend* geworden *zijt*, of geweest
zijt enz.

Meer.

Meer dan volmaakt verleden.

dat ik *gediend* geworden ware, of *geweest*
ware

dat gij *gediend* geworden waret, of *geweest*
waret enz.

Toekomend.

ik, of dat ik *gediend* zoude worden, of *zijn*
gij, of dat gij *gediend* zoudet worden, of *zijn* enz.

§. X L I.

Bijzondere aanmerkingen over deze
voorbeelden van Vervoeging.

Nu zal ik, tot nader verstand van de ge-
gevene voorbeelden van vervoeging, enige
bijzondere aanmerkingen laten volgen.

I. De *onbepaalde wijze* van de *bedrijvende*
werkwoorden heeft in den *tegenwoordigen* tijd

1. den *uitgang en; dienen*: — daar dit geen
plaats heeft is een *famentrekking*, *gaan, staan,*
staan.

2. Men kan de *onbepaalde wijze* ook door *te* er
voor te plaatzen als een naamwoord gebruiken,
en buigen; te bidden, om het bidden, is nut-
tig, *van te bidden, om --, door te bidden.* —
Hier is het ook, *ik begeer te leven, ik zal*
zien te komen, enz.

II. Bij de *deelwoorden* van bedrijv. werkw.

1. heeft het *tegenwoordige* altijd den *uitgang*
de achter de *onbepaalde wijze, dienende.*

2. De *verledene* hebben gewoonlijk den *uit-*
gang d met *voorvoeging* van *ge; gediend.* Wan-
neer

neer hier *t* in den uitgang is, en geen voorgevoegd *ge*, hebben wij §. XXXIX. bl. 58. getoond. — Enige werkwoorden hebben hier den uitgang *en*; *geslagen*, *gebannen*; zie §. XXXIX. bl. 58, 59.

III. Omtrent den tegenwoordigen tijd der aantonnende wijze

1. in den 2. *persoon enkelv.* en *meerv.* is de uitgang *t*; *gij dient*, *gij hoort* (van *horet*): — *t* wordt wel vermolten in de wortelletter des werkwoords; *gij zet*, *vast*, (van *zettet*, *vastet*): — wanneer het werkwoord *d* heeft tot zijn laatste medeklinker, dan is hier *dt*, de *d* als een wortelletter, de *t* als een kenmerk van den 2. *persoon*; *gij bindt*, *bidt*, *houdt*, (van *bindet*, enz.).

2. In den 3. *persoon enkelv.* is de uitgang *t*, gelijk in den 2. *persoon*; oudtijds *et*. — Bij enige woorden is de *t* door verloop verloren, *hij is*, *wil*, *mag*, *kan*: — ook is het hier *hij zet* (van *zettet*); *bindt* (van *bindet*); *hoort* (van *horet*).

IV. Omtrent den *onyolm. verl. tijd* van de aantonnende wijze

1. in den 1. *persoon* is bij *gelijkvloeiende* werkw. de uitgang *de*; *diede*, *beminde*, (van *dienede*, *beminne*): — bij enige werkw. *te*; *blaste*, (eigenlijk *blaffede*, *blafde*), *paste*, (voor *pasfede*, *pasde*) enz. zie §. XXXIX. bl. 58: — in woorden met *dd*, is *redde*, om de welluidendheid, en korthed, voor *reddede*: — in woorden met den wortelletter *d* is *dde*; *antwoorden antwoordde*: — in woorden met *tt*, *zeten*, is *zette*, voor *zettede*: — in woorden met één *t* als wortelletter komt hier *tt*; *achten*, *vasten*, *achte*, *vaste*, (van *achtede*, *vastede*). — Alle deze aanmerkingen worden gewettigd door de regel.

gelmaat der taal, of door de welluidendheid. — Bij *ongelijkvloeiende* werkw. is deze uitgang niet, ik *schreef, sloot, boog, begon, vond, at, droeg, hielp*, enz. zie §. XXXIX. bl. 59.

2. In den 2. *persoon enkelv. en meerv.* is *t* de uitgang; gij *bemindet, diendet, blaftet, pastet, reddet, antwoorddet, zettet, achtet, vasttet*, (zie de voorgaande aanmerking.) — Dit heeft ook plaats bij *ongelijkvloeiende* woorden; gij *schreeft*, (voor *schrevet*), *begont*, (van *begonet*), *boogt, vindt, droegt, hielpt*: — maar in woorden, die de *t* in den wortel hebben, wordt de *t* van den uitgang verfmolten in de wortelletter; gij *sloot* voor *slotet*: — om die zelfde reden is van ik *vergat, vergaf, las, bad, brak*, en wij *vergaten, vergaven, lasen, baden, braken*, ook in den 2. *persoon* gij *vergattet, vergavet, lazet, badet, braket*, en bij inkorting der *e*, en verdubbeling of verlenging van den voorgaanden klinker ook, gij *vergaat, vergaast, laast, baadt, braakt*, enz.

3. In den 3. *pers. enkelv.* is hij *beminde, liep*, zonder *t*; derhalven ook niet hij *hadt, deedt, vondt, wierdt*, maar hij *had, (voor hadde), deed, (van dede), vond, wierd*.

V. Het *volm. verledene* wordt gemaakt door ik *heb* met het verleden deelwoord *gediend*. — Men zegt ook ik *heb hem leren lezen, zien wandelen, horen spreken* in dezen zin, ik *heb hem geleerd te lezen, gezien wandelende*, enz.

VI. In de *gebiedende* wijze

1. is in den 2. *pers. enkelv.* geen *t*; hoor *naar mij mijn zoon!* — maar in het *meerv.* is de *t* ten uitgang; *kooft gij kinderen! hoort naar mij.*

2. In den 3. persoon is de uitgang *e*; hij *diene*.

3. Hier kan men ook het woord *laten* gebruiken ter opwekking: maar dan moet men niet zeggen *laat ik (hij, zij) hopen*; *laten wij (zij) hopen*: maar *laat mij (hem, haar, hen) hopen*, en meerv. *latet mij*, enz. *hopen*. De natuur van dit woord, en het gebruik in de tongvallen, voldingt dit.

VII. In de *bijvoegende* wijze is de slepende uitgang op *e*, of *et*, de bijzondere eigenschap. *Men zal niet zalig worden ten zij men gelove, en zich bekere; gij niet — ten zij gij gelovet; ik niet — ten zij ik gelove, ten zij men kwame, en in de schuld viele. Och dat hij gehoord hadde, en gij allen gehoorzaam waret geweest!*

VIII. De vervoeging van een *lijdend* werkwoord, is uit het *voorbeeld*, vergeleken met het hulpwoord *worden*, en *zijn*, genoeg te verstaan.

§. X L I I.

Nog enige gevallen in de Vervoeging.

Daar kunnen in de vervoeging der werkw. *gevallen* zijn die van den gewonen weg schijnen aftewijken, of in den eersten opslag bezwaarlijk voorkomen, om verstaan te worden.

I. De *werking* kan op den *werker* zelven terug komen. Werkwoorden, die dit uitdrukken, heten *wederkerige*; bij voorb. *zich schamen*. Dan is de vervoeging; *ik schaam mij, gij schaamt u, hij schaamt zich, wij schamen ons, gijl. schaamt u, zij schamen zich*, zo ook *schaamde, heb, had geschaamd*, enz. gelijk ligt uit het *voorbeeld* gekend wordt.

II.

II. Dikwijls *ontbreken* bij een werkw. de *personen*. Zulke heten *onpersoonlijk*. Dan geschiedt de vervoeging met *het* in plaats van *hij*; *het regent, het regende, het heeft (had) geregend, zal regenen, dat het regene*, enz. — Zulke onpersoonlijke werkw. kunnen ook een *wederkerige* betekenis hebben; dan is het, *het berouwt mij (u, hem, haar, ons, ulieden, hun), het berouwde*, enz.

III. Werkwoorden, die door *samenstelling voorvoegfels* voor zich hebben, vereischen ene bijzondere aandacht.

Wanneer de nadruk der uitspraak valt op het voorvoegfel; dan wordt het voorvoegfel in de vervoeging *afgescheiden* van het werkwoord; bij voorb. *aanstellen, aan te stellen, aangesteld, ik stel aan, ik stelde aan, ik heb aangesteld; volmaken, vol te maken, vol gemaakt, ik maak vol; overleggen, over te leggen, overgelegd, ik leg over, ik leide over*.

Maar wanneer de nadruk der uitspraak valt op het werkwoord; dan is, en blijft, het voorvoegfel in de vervoeging altijd *onaffcheidlijk* van het werkwoord; bij voorb. *beminnen, bemind* (niet *gebemind*, zie bl. 58.) *ik bemin*; — Zo ook met *geleiden, herinneren, ontferen, verwerpen*; — en *volmaken, te volmaken, volmaakt, ik volmaak, volmaakte, heb volmaakt*; — *overleggen, te overleggen, overlegd, ik overleg, overleide, heb overlegd*.

IV. Ene *werking* kan ook voorgesteld worden, en de vervoeging geschieden, op deze wijze, *ik ben dienende, ik was dienende, ik ben (was) dienende geweest, zal dienende zijn*. — Met de *lijding* op deze wijze *ik word dienende, ik*

wierd dienende, ik ben dienende geworden, enz. — Doch dan verschilt de zin een weinig van het gewone voorstel.

V. Men kan ook *tijden samenmengen* — *volm. verled. en meer dan volm. verl.*; ik heb *gediend gehad*: — *nog meer verleden*; ik had *gediend gehad*: — *volm. verled. en toekom.*; ik zal (*zoude, zullende*) *gediend hebben*: — *toekom. volm. verl. en meer dan volm. verl.*; ik zal (*zoude*) *gediend gehad hebben*.

§. X L I I I.

De *Deelwoorden*.

Nu moeten wij van de *Deelwoorden* nog iets melden. Eer wij dit konden doen, moest er verslag gegeven worden van de werkwoorden. En uit het gene daar van bij gebragt is begint gij de deelwoorden reeds te kennen.

Van de *vorming der verledene en lijdende* deelwoorden door den uitgang *d, t, of en, met,* of zonder, een voorgevoegd *ge, gediend, gehoopt, gevonden, ontworpen,* is te voren gesproken: gelijk ook van den uitgang *de, dienende,* in de *tegenwoordige en bedrijvende* deelwoorden. (bl. 69, 70.)

Nu iets nader van derzelve *kracht* (§. XV.): zij vertonen de werking, of lijding van het werkw. als de hoedanigheid van een persoon of zaak, en den tijd daar van: *ik was dienende, gij reist wandelende; gewandeld hebbende, was hij vermoeid.* Zij kunnen dan ook bij de zelfst. naamw. gevoegd worden; *een (de,) beminvende (beminde, gestorvene,) vrouw; een be-*

beminnend (bemind, verloren,) kind. — Zij hebben dan enig deel in de eigenschap der werkwoorden. Want zij worden daar van afgeleid; zij ontleenen daar van hunne betekenis; en in hunne betekenis zijn zij bedrijvende, of lijdende, *dienende, gediend.* Zij beduiden ook een hoedanigheid van personen of zaken, en worden bij de zelfstandige naamwoorden gevoegd. Zij hebben daar aan dan ook enig deel. Zij heten *deelwoorden* om het deel, dat zij hebben aan de werkwoorden, en aan de naamwoorden.

Bij zelfstandige naamwoorden gevoegd, zijn zij in *aard* gelijk aan de *bijvoeglijke* woorden.

En dan is er gene reden, waarom wij de deelwoorden niet, even gelijk de bijvoegl. woorden, zouden verbuigen gelijk *een lieve zoon, ene lieve dochter, het lieve kind*, zie §. XXIII. Het geen meer van de bijvoeglijke woorden gezegd is kooft hier ook in aanmerking.

Ook de *vergroting* moeten wij hier dan toelaten, *geregeld, geregelder, geregeldst.*

Maar veeltijds verkiest de *welluidendheid*, de afwerping van den uitgang in de *verbuiging*. — Doch nimmer werpe men de *n* af in *verflagen*, enz. — Doorgaans wordt om die zelfde *welluidendheid* in de vergroting *meer*, en *meest*, gebruikt, zie §. XXV. bl. 35.

§, X L I V.

Bijwoorden.

Men kan van de werking, of lijding, door het werkwoord uitgedrukt, zo wel ene hoedanigheid willen aanduiden, als van de personen

nen of zaken, door zelfst. naamw. uitgedrukt. Daar toe dienen de *Bijwoorden*, of *Bijwerkwoorden*. Deze behoren dan bij de werkw. gelijk de bijvoegl. bij de naamw. (zie §. XV).

Zij zijn in *betekenis* zeer menigvuldig, en onderscheiden. Ik zal er enige van noemen. Zij wijzen

1. op de *plaats*; *hier*, *daar*, *ginds*, *elders*, *ergens*, *nergens*, *ver*, *verders*, *waar*.

2. Op den *tijd*; *wanneer*, *gisteren*, *heden*, *onlangs*, *wel eer*, *certijds*, *morgen*, *morgens*, *avonds*, *dagelijks*, *vroeg*, *laat*, *altijd*, *nu*, *dan*, *toen*, *nooit*, *nimmer*, *ooit*, *immer*, *straks*, *terwijl*.

3. Op de *mate*; *veel*, *weinig*, *overvloediglijk*, *zeer*, *genoeg*.

4. Op de *waarde*; *wel*, *kwalijk*.

5. Op de *orde*; *eerst*, *daar na*, *toen*, *eindelijk*.

6. Bijwoorden van *herhaling*; *dikwijls*, *eens*, *eenmaal*, *tweemaal*, *sfeeds*, *doorgaans*.

7. Van *bevestiging*; *mogelijk*, *misschien*, *waarschijnlijk*.

8. Van *ontkenning*; *neen*, *niet*.

9. Van *verzameling*; *samen*, *tevens*, *te gelijk*, *enz.*

10. Van *aanwijzing*; *zo*, *dus*.

In *oorsprong* zijn de bijwoorden ook zeer onderscheiden.

1. Enige zijn oorspronkelijke, die van gene andere woorden kennelijk worden afgeleid; *neen*, *wel*, *hier*, *daar*.

2. Vele worden door den uitgang *lijk* afgeleid; *naamlijk*, *wijslijk*, *openlijk*.

3. Andere zijn oorspronkelijk *zelfst. naamw.* in den 2. naamv.; *nachts*, *daags*, *morgens*, *rechts*, *links*. Deze zijn te onderscheiden van de bijvoeglijke woorden, die op *sch* uitgaan; *daagsch*, *linksch*.

4. Zeer

4. Zeer vele zijn bijvoeglijke naamwoorden, die bij het werkwoord geplaatst worden, en den aard der bijwoorden hebben. Zo kan men alle bijvoeglijke woorden gebruiken; *God regeert wijs, die man spreekt bevallig.*

Ik voeg er nog deze *aanmerking* bij, dat men ter onderscheiding achter *niet, nooit, anders, geen als, maar dan* gebruiken moet.

§. X L V.

Voorzetsels.

Om zekere omstandigheid, of geval, in de naamwoorden aantewijzen, dienen de *voorzetsels* (§. XV).

Ik zal de voornaamste noemen naar den rang der naamvallen, welke zij vereischen.

Voor den 2. *naamval* wordt *van* geplaatst in den zin van toeëigening: *Salomo, de zoon van David.*

Voor den 3. *naamval* kooft *tot, aan, voor*, in dezen zin: *God sprak TOT Salomo, hij gaf AAN hem rijkdom, wijsheid, en eer; en VOOR hem was Davids troon.*

Tot den 4. *naamval* behoren, *aan* (in den zin van *tot aan toe*), *achter, beneden, binnen, bij, boven, buiten, door* (door de woeftijn wierd Israël geleid), *jegens, in* (voortot, hij kwam *in* Amsteldam), *langs, na* (*na* David volgde Salomo), *naar* (ik ga *naar* Rome), *naar* (*naar* of *volgens* dien regel wandelen), *nevens, om, omtrent, onder, op, over, sedert, tegen, tot* (tot aan), *ten* (tot den, tot enen), *ter* (Jacob begeerde Rachel *ter* vrouw),

vrouw), *tusfchen, volgens, voorbij, voor* (in den zin van *cer dan, of in plaats van*).

Bij den 6. *naamval* komen *van* (tot afneming, *van iemand fcheiden*), *door* (*door of van de Joden wierd hij gekruist*), *in* (*in Kanaän woonde Iſtaël*), *met, tot* (als *te, in*), *te* (*in*), *ten* (*in*), *ter* (*in*), *uit, zonder*.

Enige voorzetsfels kunnen ook *achter de naamwoorden* geplaatst worden, hij ging die Stad *door, of in, of langs, of uit, of voorbij, of hem tegen, of daar over*.

Ook kunnen enige voorzetsfels *bij werkwoorden* gevoegd worden, *aanstellen, instellen, overleggen*: en zijn er *fcheidbaar, of onfcheidbaar, mede verënid*, zie bl. 73.

§. X L V I.

Voegwoorden.

Onze rede heeft meermalen meer leden. Dezelve willen wij tegen elkander overftellen, of famenvoegen. Daar toe dienen woordtjes, daarom *voegwoorden* geheten (§. XV). Ik zal er enige gevallen van bijbrengen.

1. Hebben wij iets gezegd, en willen wij daar van nu het *oogmerk* opgeven; wij binden het volgende met het voorgaande famen door *op dat, ten einde*.

2. Willen wij van het voorgaande *reden* geven; het gefchiedt door *want, dewijl, om dat, naar dien, vermits, naardemaal*.

3. Betuigen wij iets te zullen melden of *verhalen*; de volgende rede zal beginnen met *dat, hoe*.

4. Zul-

4. Zullen wij iets uit het voorgaande afleiden, en *besluiten*; het is door *dan*, *derhalven*, *waarom*, *daarom*, *diensvolgens*, *weshalven*, *nu*.

5. Om meer dingen *bij een te voegen* dient *en*, *ook*, *nóg*, *als mede*, *insgelijks*, *midsgaders*, *benevens*, *daar en boven*.

6. Zal er ene *tegenstelling* aangeduid worden; men gebruikt *door*, *maar*, *dan*, *echter*, *nochtans*, *evenwel*.

7. Wil men *scheiden*; het is *nooh*, *of*.

8. Ene *voorwaarde* brengt men bij door *indien*; *zo*, *bijaldien*, *ten zij*.

9. Om iets *toetestaan* gebruikt men *hoewel*, *alhoewel*, *schoon*, *offchoon*, *hoezeer*.

10. Ter *bevestiging* dient *toch*, *ja*, *immers*, *voorwaar*, *altoos*.

11. Om te *vragen* zegt men *of*.

§. XLVII.

Tusfchenwerpfels.

Om de *aandoening* des sprekers uitedrukken *werpt* men tusfchen de rede een of ander woord (§. XV): — *ach!* *helaas!* om te *klaagen*; — *och!* om te *wenfchen*; — *ai!* om te *fmecken*; — *o!* om zich te *verwonderen*, en met *aandoening* aan te *fprekcn*; — *fij!* *foet!* om te *verfmaden*; — *ho*, *hei*, *hem*, *fus*, om *ftil* te houden; — *wée*, om te *dreigen*.

§. XLVIII.

§. XLVIII.

Om de *Betekenis* te kennen.

Om den zin der woorden, die een ander spreekt, of schrijft, te verstaan, moesten wij niet alleen den *aard* der woorden kennen, waar toe wij §. XIV — XLVII. bezig waren; — maar dan moeten wij ook de *betekenis* der woorden weten. — De betekenis der woorden leren wij voornaamlijk kennen langs twee wegen; — 1. door het *gebruik*; — 2. door de *afleiding*.

§. XLIX.

Van *Oorspronkelijke* Woorden.

Door het *gebruik* leren wij de betekenis kennen van *oorspronkelijke* woorden, of *wortelwoorden*.

Tot dat *gebruik* behoort, — 1. het *lezen*, en opmerken, in die taal: vooral in de boeken van redenaars, dichters, en hun, die de taal beöfenden; — 2. *verkering* onder het beschaafde volk; — 3. de hulp van een kundig *leermeester*; — 4. het onderricht van *spraak-kunstschrijvers*; — 5. het vergelijken van *vertaalde schriften*; — 6. het inzien van *woordenboeken*; — 7. meer geöfenden moesten hier vooral raadplegen met de *ouden*; — 8. en met de onderscheidene *tongvallen* of zustersalen.

En onder dit alles is te letten op de *eerste*, eigenlijke, en oorspronkelijke; — en op de *tweede*, oneigenlijke, en afgeleide, *betckenis*.

Daar

Daar door weten wij, wat *huis* is, eigenlijk waar in men woont, oneigenlijk het geslacht, dat daar in woont; *recht*, iets, dat niet gebogen is, daar door dat is, gelijk het behoort te zijn; *sterven* van een mensch, bloem, enz.

Tot dit alles is vrij veel nodig. — De eerste betekenis is veeltijds in onbruik; — en het verband der betekenissen, die dikwijls zeer van elkanderen verschillen, is wel eens moeilijk te ontdekken. — Ook is het getal der wortelwoorden zeer groot: alleen van zulke werkwoorden kan men meer dan 1100 noemen.

§. L.

Van Afgeleide Woorden.

Veel groter is nog het getal der woorden, die van de oorspronkelijke zijn *afgeleid*.

Die afleiding geschiedt (om een enkel woord er van te zeggen)

1. door *samenstelling* van twee, of meer, woorden; *boezem-vriend*, *dagvaarders*; §. XIII.

2. Door *afkapping*; van *bestellen*, *ontvangen*, is *bestel*, *ontvang*.

3. Door *voorvoeging*; van *schrijven*, is *geschrijf*; — *beminnen*, *geleiden*; — *aanstellen*, *insstellen*, *toestellen*, *vaststellen*, *verstellen*, *misstellen*, *ontstellen*, *bestellen*, *nederstellen*, *tusschenstellen*, *uitstellen*, *voorstellen*.

4. Door *bijvoeging* van enen *uitgang*.

Bij *zelfstandige* woorden is deze uitgang menigerlei van klank en kracht; *wandelaar*, *dronk-aard*, *liefde*, *priesterdom*, *arbeider*, *Amsterdammer*, *zondares*, *goedheid*, *hovenier*, *vermaning*,

ning, waardij, ergernis, vriendschap, meester-sche, bakfel, bloeijem, dienst, mannetje, lengte.
— En in *bijvoeglijke* woorden; *waterachtig, leesbaar, gouden, moedig, levenloos, lichaamlijk, aardsch, werkzaam.*

5. Ook worden de woorden afgeleid van andere door *verbuiging* van den uitgang; *lief, lieve, lieven, mijn, mijns, mijne, mijnen, dien, diene, dient, dienen, diende, dienden, diendet, gediend.*

Het is zeer moeilijk, om de kracht van alle die uitgangen, veranderingen, en voorvoegingen, in de afleiding te beschrijven.

§. L I.

Om anderen onze mening te doen verstaan.

De Spraakkunst moet niet alleen onderricht geven, hoe *wij* anderen zullen *verstaan*, wanneer zij in onze taal spreken, of schrijven, gelijk wij tot hier toe zagen; — maar ook moet zij leren, hoe wij *anderen* onze mening in onze taal zullen *doen verstaan*. — Daar toe gaan wij nu over. — Dat geschiedt — 1. door *spreken*; — 2. of *schrijven*.

§. L I I.

Om te Spreken in onze tale.

Om onze denkbeelden door *spreken* in onze taal aan anderen, die deze taal verstaan, mede te delen, moeten wij acht geven — 1. op den *klank* der woorden; — 2. op derzelve *schikking*; — 3. op den *stijl*.

§. LIII.

§. L I I I.

Uitspraak.

Op den *klank* der woorden letten wij door *gepaste uitspraak*.

1. Wanneer wij aan de letters, lettergrepen, en woorden, dien *klank* geven, welken zij vorderen naar derzelve *aard*. Die klank moet — 1. *duidelijk* gehoord worden; — 2. en *onderscheiden* worden van andere, die nabij komen: zo moet *lijden* onderscheiden worden van *leiden*, *wijden* en *weiden*, *vijlen* en *veilen*, *rijzen* en *reizen*; zo ook *blood* en *bloot*, *dam* en *tam*, *nam* en *naam*, enz.

2. Daar toe behoort ook, dat men *nadruk* geve op dat woord, of die lettergreep, waar in de klem der redenering is. — Naar den aard onzer tale valt de *klemtoon* doorgaans op het *zakelijke* deel des woords.

En naar dezen nadruk verschilt meermalen de betekenis, ik *zal dat overwēgen*, of ik *zal dat overwēgen* (boven de maat).

3. Om door ons spraken wel begrepen te worden is ook nodig, dat men behoorlijk, min of meer, *ruste* in de uitspraak *bij de scheiding der volzinnen*; op dat men wete, dat de Spreker met ene nieuwe zaak begint.

4. Eindelijk dient de *leiding* der stem er niet weinig toe, dat men met aandacht luistere, met gemak versta, met vermaak er op lette, en in het hart bewogen worde; wanneer dezelve *natuurlijk*, *bevallig*, en *overcenkomstig aan de zaak* is.

§. L I V.

Schikking der Woorden.

Ook moeten dan de woorden naar den aard der tale *in orde geschikt* worden in elken volzin. Dit heet de *woordvoeging* (*Syntaxis*). Elk woord moet zijne plaats hebben, zal men de mening van den spreker verstaan. En dit is in onze tale meer nodig, dan in vele andere talen, in welke de kracht der woorden meer door verbuiging van den uitgang wordt aangegeven, doch het welk bij ons door de plaatsing der woorden vergoed moet worden.

Hier heeft ene standvastigheid plaats, die te bewonderen is.

Om dit in bijzonderheden te tonen, is meer omslag nodig, dan ons bestek nu toelaat. Elk Nederlander weet er door het gewone gebruik het nodigste van.

§. L V.

Stijl.

De *stijl*, of de wijze, waar op wij onze denkbeelden voorstellen, moet dan ook gepast zijn. Zulk een stijl heeft deze drie eigenschappen — 1. *duidelijkheid*, — 2. *zuiverheid*, en — 3. *beyalligheid*.

1. *Duidelijkheid* is de voornaamste eigenschap. De keuze der woorden, het getal der woorden, de schikking der woorden, de langheid of korthed van den volzin, het verband der volzin-

zinnen, moeten zodanig zijn, dat zij de denkbeelden van den spreker gemakkelijk, en juist, mededelen aan den hoorder.

2. De *zuiverheid* bestaat daar in, dat men naar den aard der tale spreke: ook alleenlijk Nederduitsche, en geen uitheemsche, woorden gebruike; om dat onze eigene woorden best verstaan worden, en onze taal rijk genoeg is. Moet men een eigen naamwoord, of kunstwoord, ontlennen uit andere talen; men vermijde deszelfs uitheemsche verbuiging, als *Christi, Christo, Christum, Christe*; wijl deze aan den ongeleerden onbekend is. — Daar zijn echter woorden van uitheemschen oorsprong, die bij ons door gewoonte reeds het burgerrecht verkregen hebben, en bezwaarlijk vermijdd kunnen worden; *Profzet, Predikant*, enz.

3. De *bevalligheid* zet nadruk bij aan het voorstel, en geeft aan het gezegde ingang in het hart van den hoorder.

Dan, van dit alles is het verder onderzoek te diep voor ons tegenwoordig bestek.

§. L V I.

Om te *Schrijven* in onze tale.

Niet alleen door het spreken (§. LII—LV.) delen wij onze denkbeelden aan anderen mede in onze tale; maar wij doen dat ook door een anderen weg, namelijk het *schrijven*. — Zal dat gepast geschieden, dan moeten wij — 1. nauwkeurig *spellen*; — 2. goede *letters zetten*; — 3. den *klank* of *zin* door *nodige teknen* helpen aanwijzen; — 4. behoorlijke *scheiding* maken.

F. 3

§. LVII.

§. L V I I.

Spel-kunde.

Zullen wij wél schrijven in onze tale , dan moeten wij eerst weten , uit welke letters wij naar den aard der tale een woord zullen samenstellen. Wij moeten dan *spel-kunde* hebben.

Deze kunde is *nodig*: — want te veel, te weinig, of verkeerde letters, verbijsteren ons omtrent den klank, of zin; of ontferren ons geschrift: — en dikwijls hangt daar van de zin des woords geheel af.

Daartoe *wordt vereischt*, dat wij den aard der tale kennen, om daar naar de letters te gebruiken. Wij moeten dan van den oorsprong des woords, of van de afleiding, van den aard des woords, ook van de kracht der uitgangen, en veranderingen in de verbuiging en vervoe-ging der woorden, een toereikend denkbeeld hebben; zullen wij beslissen kunnen, welke letters men gebruiken moet.

Na van dit alles enig denkbeeld gegeven te hebben, kunnen wij dan *nu* eerst van de spel-kunde spreken.

De spelkunde is *moeilijk*, wijl de oorsprong veler woorden donker is, en in het gebruik, waar uit anders omtrent den aard eens woords veel opgemaakt moet worden, veel verloop is.

Dezelve is echter *meer zeker*, dan er veeltijds over geoordeeld wordt; wijl er enige algemene *bronnen* zijn, waar uit die kennis vloeien kan; of (wilt gij ze liever zo noemen?) *gronden*, waar op die kennis rusten moet; of *kenmerken* van

van een goede spelling; of *regels*, waar naar men zich richten moet.

§. L V I I I.

Kenmerken van goede Spelling.

Behoort tot een *goede spelling*, dat men tot een woord zo veel letters gebruikt, als er nodig zijn tot deszelfs bepaalden klank, en zulke letters, als vereischt worden naar den aard der tale, of naar andere omstandigheden; dan volgt, dat er twee algemene *kenmerken* zijn van zulk ene goede spelling. — Het *eerste* ziet op het *getal* der letters. Daar moeten zo veel letters in een woord gevonden worden, als er nodig zijn; en ook geen meer letters, dan er nodig zijn. — Het *twede* kenmerk zal zien op het *soort* der letters. Zij moeten zulke zijn, als de taal vordert; of, wanneer de aard der taal niets beflist, zulke, als dan door andere omstandigheden vereischt worden.

§. L I X.

Spel-regels.

Hier uit volgt, dat er *vier* algemene *spelregels* zijn, waar naar men zich richten moet: --
 1. men moet letten op den *klank*, en letters genoeg gebruiken; —
 2. men moet letten op de *kortheid*, en niet te veel letters nemen; —
 3. men moet letten op den *aard der tale*, en de juiste letters nemen; —
 4. wanneer de aard der

der tale niets beflist, kunnen er andere *omftandigheden* zijn, die enige bepaling maken: ook daar op moet men letten. — Dit zullen wij nu nader in bijzonderheden ontwikkelen.

§. L X.

Eerste Spel-regel.

In het beoordeelen dan, met welke letters een voorkomend woord gespeld moet worden, vooral, wanneer men daar omtrent in twijfel staat

I. lette men op den *klank*, dien het woord hebben moet; en gebruike zo *veel*, en *zulke letters*, als er vereischt worden, om zulken klank te geven. — De noodzaaklijkheid hier van zal niemand ontkennen kunnen. — Maar dan moeten de letters, die wij gebruiken zullen, geschikt zijn

1. Om dien *vollen* klank te geven: één *a* is dan niet genoeg, om *naam* te spellen.

2. Die letters moeten den begeerden klank van een woord *zuiver* geven. — Daarom verkiez ik de klinkers te verlengen met huns gelijken *aa*, *ee*, *ij*, *oo*, *uu*. Daar is wel veel, dat voor de verlenging met *e* in *ae* pleit; doch in *aa* zal de klank meer zuiver zijn. Dan is er ook eenparigheid; zo wel als *ee*, *ij*, *oo*, *uu*, schrijft men dan ook *aa*. Het gebruik in *ee*, *ij*, *oo*, *uu*, is reeds, en ook in *aa* al meest gevestigd. Men schrijve dan, *maan*, *meen*, *mijn*, *woon*, *vuur*.

3. Die letters moeten aan dien klank ook zijne *zachtheid* of *scherpheid* geven. Men moet daar-

daarom nauwkeurig letten op het gebruik van die verwante letters, die alleen in dit opzicht verschillen, gelijk *b*, een letter van zachten klank, verschilt van *p*, een letter van scherpen klank; zo ook *d* en *t*, *g* en *ch*, *v* en *f*, *z* en *s*. Hier op moet men te meer letten, om dat daar van dikwijls de zin van het woord afhangt, gelijk §. VII. bl. 7. is aangezien.

Het gehoor doet nu doorgaans deze zachtere of scherpere letters gemaklijk onderscheiden aan het *begin* van een lettergreep, of woord. Men gebruike dan dezelve in deze woorden; *band*, *pand*, *draag*, *traag*, *goor*, *choor*, *vel*, *fel*, *van*, *vader*, *fakel*, *fraai*, *fontein*, *zetten*, *zajen*, *zoon*, *zwaar*, *zwijgen*, *scheppen*, *slapen*, *smeken*, *snijden*, *spannen*, *staan*, *baksel*, *brouwsel*, *sedert*, *soort*, *sijfen*, *sober*, *sap*, enz.

Maar *aan het einde* van een lettergreep, of woord, is dat onderscheid van scherpheid, en zachtheid, bezwaarlijker te ontdekken, vooral in *d* en *t*, *g* en *ch*. Let maar op *God* en *Got* (uit Gotland), *wand* en *want*, *land* en *kant*, *band* en *bant* (van *bannen*), *eed* en *eet*, *houd* en *hout*, *nood* en *noot*, *wind* en *wint*, *zad* en *zat*; zo ook ik *lag* en ik *lach*, enz. — De reden hier van is, dat de sluiting van den mond op het einde van een lettergreep aan die laatste letters ene scherpheid geeft. — Men sluite dan op het einde van een lettergreep met *t* of *ch*, wanneer de aard der tale, waar van wij §. LXII. spreken zullen, dat niet verbiedt, en men schrijve *niet*, *sedert*, *nooit*, *knecht*, *richt*, *licht*, *zich*.

Maar de *z*, en *v*, zijn (wat ook de regelmaat der tale vordere) te zacht, om er mede te

sluiten; men zette dan met *s* of *f* *huis*, *verhuisd*, *hof*, *lof*, *lief*, *leef*, *durf*, *geliefd*, *geleefd*, *geloofd*.

§, L X I.

Twede Spel-regel.

II. Men lette ook op de *kortheid*, en gebruike *geen meer letters, dan er nodig zijn*. — *Overtollige* letters geven, of een verkeerden klank aan het woord, gelijk wanneer *nam* gespeld wierd met *aa*; of zij zijn ten minsten zonder genoegzame reden, gelijk de tweede klinker in *vaader*, *waater*, *beede*, *vreede*, *booven*, enz.

Als overtollig beschouw ik *c* voor *k* in *ick*, *gelijck*, *spraack*, *volck*; — *h* achter *g* in *wegh*, *ghij*; — *t* in *Godt*, *landt*; — *f* in *twijffelen*; — *f* in *waschen*, *eischen*; gelijk ook in *wasch*, *eisch* één *s* is.

Daar toe breng ik ook de *dubbele klinkerspelling* in de verbogene naamwoorden, en vervoegde werkwoorden, *taalen*, *naamen*, wij *draagen*, *eeten*, *spreeken*, afgeleid van het eenvoudige, als oorspronkelijk, *taal*, *naam*, ik *draag*, *eet*, *spreek*: want het oorspronkelijke is *tale*, *name*, ik *drage*, *ete*, *spreke*; en *taal* is slechts bij ene verkorting met afkapping der *e*, en intrekking van dezelve door verlenging des voorgaanden klinkers; hier van is nu natuurlijkst *talen* enz. — De ouden, naburige talen, andere talen, verdubbelen op die wijze geen klinkers. — De voordélen, die men hier voor bij brengt, voldingen, naar mijn inzien, die ver-

verdubbeling niet. — Ook zou men dan in veel meer woorden wegens hunne afleiding dien dubbelen klinker moeten nemen, dan men begeren zou, *vader, het leven*, enz. — Ons beftek verbiedt ruimer betoog. Waren niet enige mannen van gezach hier in voorgegaan, en had men dezelve in de dubbele spelling niet te blind gevolgd; ligt had ze zo veel veld niet gewonnen.

Met meer grond zou ik echter in enige woorden, waar in de harde *ee*, en *oo*, gevonden wordt, dezelve dubbel behouden willen, als in *eeren, beenen, geheele, kleeden, ooren, hoaren, koopen, loopen, oogen*, enz. gelijk in de Staten overzetting des Bibels gefchiedt; en door grote mannen billijk voorgeftaan wordt. — Maar ik volg nu die spelling niet, alleenlijk om min-geoeffenden niet te verwarren, daar ik toch niet verwachten durf, dat men algemeen tot kurde van dat onderscheid in enige woorden komen zal, en daarom de eenparigheid liever wil zoeken te bevorderen, of dezelve te verkrijgen ware.

Deze zelfde verwerping van twee klinkers in *talen* zou ook de dubbele *i* in *mijne* enz. verwerpen moeten, en met de Ouden doen fchrijven *mine*; zo niet het gebruik daar van reeds te zeer, en te lang, gevestigd ware.

Om redenen, die ftraks genoemd zullen worden, behoud ik de *ee* in *ree* (*hinde*), *thee*, *zwee*, *vee*, *wee*, *zee*.

Dat *meé*, *beé*, *sneé*, *vree*, voor *mede*, *bede*, *sneede*, *vrede*, van een anderen aard zijn, zal men ligt begrijpen.

§. L X I I.

Derde Spel-regel.

III. Het is niet genoeg, dat men zulke, en zo veel, letters gebruike, als vereischt worden, om den bepaalden klank te geven, en dat men andere overtollige verwerpe; maar *men moet ook spellen met zulke letters, die de aard der tale eischt.* Dit is *ene derde regel.*

Maar waar uit zullen wij ontdekken, *welke letters de taal eischt?*

1. Uit het doorgaande, en beschaafde, *gebruik* in uitspraak, of schrift, zal men veeltijds de zaak beslifen. Dat leidt ons tot de spelling van *z* in *zullen, zetten, en doorgaans*; maar *s* in *sidderen, sifsen, sober, sierlijk, somber, soort, sap, suiker, saai* (tot kleding): — zo ook *z* altijd voor *w*, *zwaar, zwaan, zwaluwe*; en *s* voor *ch, j, l, m, n, p, t, schaaap, sfjouwen, slaap, smaak, snaar, span, stad, enz.* zie ook §. VII. en LX.

2. En uit den *oorsprong*, en de *afleiding* des woords: daarom is de *g* in *magt* (van *mogen*); de *d* in *hij houdt* (van *houden*), welke *d* de uitspraak anders naar den 1. regel niet vorderen zou: zo ook in alle andere werkwoorden, die de *d* als wortelletter hebben, *hij, of gij, wordt, bidt, bindt, lijdt, srijdt.*

3. Men denke aan de *kenmerken der personen* in de tijdvoeging der werkwoorden: — dan zal men de *t* nodig vinden, (schoon anders de uitspraak dezelve niet vordere) in *hij of gij bidt, wordt*, achter de *d* in den 2. en 3. persoon van den *tegeuwbordigen tijd* der aantonende wijze in de

de werkwoorden die *d* tot wortelletter hebben: — zo ook in de meervoudige gebiedende wijze *bindt, bidt*: — en in den 2. persoon van den onvolmaakten verleden tijd *gij bondt, vondt, deedt, leedt, streeft, hadt*: — maar die *t* moet niet gevonden worden in den 3. persoon van den onvolmaakten verleden tijd, *hij had, deed, leed, streef*, (van hij *hadde, dede*); hier moet in zulke gelijkvloeiende werkwoorden de *dd* zijn; *ik arbeidde, het geschiedde*,

4. Men lette op de *verandering*, die het woord door verbuiging, of vervoeging, in den uitgang ondergaan moet; en men zal de letter ontdekken, die de taal eischt. — Dit heeft plaats in het beoordeelen der *d* of *t*, *g* of *ch* op het einde, bij voorb. zal men *God* of *Got* schrijven? men denke aan *Goden*, of *Gotten*, en men zal in het eerste geval *d*, in het tweede woord *t*, schrijven. Daarom spelle men *goed, hand, land, stad*; maar *straat, laat, maat, zweet, post, stut, kant, gehoopt*: — zo ook *dag, ik zag, zeg, lag, leg, lig, dragt, hij jaagt*; maar *juich, lach, poch*.

Hier bij herinnere men zich weder, het geen wij §. LX. opmerkten, dat de *s* en *f*, op het einde, om de scherpheid, blijven in *huis, brief, leef*, enz. schoon de afleiding anders is *huizen, brieven, leven*.

5. Men denke hier ook aan de *welluidendheid*. Onze spraak bemint dezelve. Zij kiest nu meer, dan bij de ouden, enen korten, gemaklijken, en vloeienden afloop. Van daar zijn vele afkortingen, invullingen, of wegwerpingen van letteren, herkomstig, die anders de taal niet zou eischen. Dit alles heeft veel invloed op de spelling.

I.)

1.) De welluidendheid, of gemaklijkheid der uitspraak, *kapt* letters, of lettergrepen, achter af. Daarom schrijft men *een'* of *een* voor *ene*, of *enen*; — zo ook *bekrompen'* voor *bekrompens* of *bekrompenen*; — *op een* hoger berg *klimmen*, voor *op enen* hogeren berg; — hij *zette* voor *zette**de*, *redde* voor *redde**de*, hij *vat*, *eet*, (voor *vatt* van *vattet*, en *eett* van *etet*); — *gemeld*, *gemelde*, voor *gemeld**d*, *gemelde**de*; — *zou* voor *zoude*.

2.) Door die zelfde welluidendheid wordt wel een letter *ingevuld*; *mecrder* voor *merer* (van *meer*), *vermeerderen*; zo ook *klaarder*, *hoorder*, *minder*, *zuurder*: — van daar is de *g* in *gegeten*, voor *geëten*: — de *e* in *gevaarlijk* voor *gevaartlijk*, *geredelijk* voor *gereedelijk*, *gemakkelijk* voor *gemaklijk*, *goddelijk* voor *godlijk*: — *t* in *gelegentheid*, *openlijk*, *om uwent wil*: — *k*, en *d*, in *boerkerij*, *boerderij*, voor *boerkerij*.

3.) Daar door wordt wel een letter ook *utteworpen*: *best* voor *betst*; — *meest* voor *meerst*; — *doorgaans*, *volgens*, *thans*, van *doorgaands*, *volgens*, *thands*; — *meê*, *steê* voor *mede*, *stede*.

§. L X I I I.

Vierde Spel-regel.

IV. Meermalen beflist de aard der tale niets tusschen twee letters, die men gebruiken kan. Dan moet men *van elders bepaling zoeken*. Dit is mijn *vierde regel*. Die bepaling kan men vinden

I.

1. in de *duidelijkheid van den zin*. Het geeft veel duidelijkheid in den zin, en gemaklijkheid in het lezen, wanneer men op zijn' tijd *hoofdletters* gebruikt.

Dit geschiedt gevoeglijk — 1. bij het *begin* van een' nieuwen *volzin*. Daar door ziet men dat begin schielijker, en rust daar dan in het lezen: — 2. ook bij enen nieuwen *regel in dicht*: — 3. en het geeft onderscheiding bij *eigene namen*: — 4. en bij *kunstwoorden*: — 5. ook bij woorden van bijzonderen *nadruk*, die de hoofdzaak uitmaken, waar van gesproken wordt; welke zelfs wel geheel met hoofdletters mag worden uitgedrukt. Van de eerste letters in dichtregels begrijpt gij dit ligt: het overige gebruik van die hoofdletters zult gij ontdekken uit het volgende voorbeeld. *Ik zal tot lof van BOERHAVE spreken. Over de Geneseskunst verspreide hij een nieuw licht. Zijn naam was beroemd op de Hogeschole te Leyden.*

2. Om den *zin te onderscheiden* kan men ook de spelling gebruiken; *doch* (*maar*) van *toch* (*slechts*); hij *ligt* van *licht*; *noch* (*ontkennend*) van *nog* (*tot nog toe*), enz.

3. Meermalen is de spelling uit de onderscheidene *tongvallen* op te heideren, of te bepalen, naar mate een tongval ouder of nieuwer, en aan deze of gene *streek Lands* meer eigen is. Daar is in de tongvallen veel verwiseling vooral van klinkers, en van langere of kortere uitspraak. Men volge dan den gebruikelijksten tongval, of men spelle onverschillig: doch men veroordele niet terstond als berispelijk de genen, die in zaken van zo weinig belang van ons in de spelling verschillen. Ik zal er enige staaltjes van bijbrengen:
ver-

vermaninge, tale, zake, of vermaning, taal, enz. — smert, ster, vlek, edel, of smart, star, enz. — logen, mogen, dogen, of leugen, meugen, deugen, enz. — worden, bord, of werden, berd, enz. — paard, staart, vaardig, of peerd, steert, veerdig, enz. (niet paerd enz.) — konnen, konst, of kunnen, kunst, enz. — kuikens, ruiken, of kiekens, rieken, enz. — bestier, dier, vier, of bestuur, duur, vuur.

4. In letters, of woorden, van *uitheemschen* oorsprong, heeft de aard van die vreemde taal invloed op onze spelling. In zulke woorden zijn *c, q, x*, en *y*, ook *tie, ph, th* in gebruik; *Cicero, Quintileus, Alexander, Syrië, obligatie, Ophir, Timotheus.* — Dan heeft de *c* voor *e, i, y*, den klank van *f*, *Ceder, Cyrus*; voor *a, o, u*, klinkt zij als *k*, *Cato, Congres, Custos*: zo ook voor een medeklinker, *Claudius, Crediteur, direct, adjunct.* — De *qu* klinkt dan als *kw*, *quintantie, equipagie, quantiteit.* — De *x* klinkt als *ks*, *exempel, extract, annex, experiment.* — De *y* als *ij* of *i*, *Syllabe, hysop.* — De uitgang *tie* als *tsie, satisfactie, oratie, notitie, administratie, navigatie.* — De *ph* als *f*, *Pamphylia, Phrygia, Philippus.* — De *th* is in *Parthers, Mattheüs.*

Doch in woorden van onze tale gebruike men de *k*, of *f*, voor *c*; *Koning, sierlijk*: — *kw* voor *qu*; *kwaad*: — *ks* voor *x*; *straks, dekfel, bliksem*: — *ij* voor *y*; *zijn.*

In de spelling van vreemde woorden moet men den aard dier tale volgen.

Die spelling moet echter verstaanbaar zijn voor enen Nederduitschen lezer. Daarom werven wij liefst de *ae* in *Praedikant*, *oe* in *Phoenix*, *h* in *Selah* weg.

In woorden, die wel van vreemden oorsprong zijn, maar reeds als Nederduitsche aangemerkt worden, en bekend zijn, volge men de Nederduitsche spelling; *kroon*, *vokaal*, *Predikant*, *Profeet*, *troon*.

5. Eindelijk wanneer al het bijgebragte gene bepaling maakt in onze keuze, om de ene letter te gebruiken boven ene andere, die even goed gebruikt zou kunnen worden; dan behoorde ons *eigen gewoon gebruik* onze keuze te bepalen: men volge dezelve, om zich zelve standvastig gelijk te zijn.

§. L X I V.

Goed Schrift.

Door spelkunde wetende, wat letters wij gebruiken moeten, moeten wij, om wél te schrijven, verders *goede letters maken*.

Dat bestaat daar in, dat wij alle letters *duidelijk* op het papier zetten. — Worden die letters, behalven de duidelijkheid, ook *net*, en *sierlijk*, gemaakt; het geeft aan een schrift meer volmaaktheid. — Maar het is mijn taak niet hier in breder te zijn.

§. L X V.

Klank-teken.

Men zal door schrijven gemaklijker verstaan worden, wanneer men, daar het nodig is, den klank; of zin, bepale door gepaste *tekenen*.

G

Meer-

Meermalen is er nadruk in den *klank*: wanneer dan een teken (') dien nadruk aanwijst, zal het gemaklijker zijn, om wél te lezen; bij voorbeeld *verénigen, beding, uitteren*.

Dit is vooral nodig, wanneer van dien nadruk het onderscheid van den *zin* afhangt: bij voorbeeld *daar is een God, of daar is één God; enig mensch, of een enig mensch; iets wel zien, of iets wél zien; overwégen of overwégen; overlópen, of overlópen; bedelen of bedelen*.

§. L X V I.

Zin-tekenen.

Men kan ook in het schrijven *tekenen* gebruiken, die enige bijzonderheid van den *zin* aan het oog vertónen, tot gemaklijker begrip van denzelfven.

1. Iets *aanhakende* uit de woorden van een' anderen, stelt men (,,) voor elken regel.

2. Ene *tusfchenrede* makende, die in geen verband staat met het voorgaande, en volgende, en overgeslagen kan worden in het lezen, gebruikt men dit teken () ; *hij is (gelijk gij ziet) oud.*

3. (—) of (---) is een teken van *uitlating*. — Ook maakt men met (—) een teken van grotere *scheiding* tusfchen de volzinnen.

4. (') is een teken van *afkapping*, van voren, of van achteren; *'s morgens, 'k zal, dit 's't (dit is het), een' voor ene, of enen.*

5. (^) is een teken van *samentrekking*; *meé, beé, geboón, daán.*

6. (?) een *vraagteken*; achter de vrage gesteld.

7.

7. (!) een teken van *uitroep*; *o God!*
 8. (-) een *koppelteken* tusfchen woorden, die tot één woord worden; *boezem-vriend*: — of bij de afbreking van lettergrepen, op het einde van een regel.

§. L X V I I.

Scheiding van Lettergrepen.

Zal men door fchrijven wél, en gemakkelijk, verftaan worden, dan is eindelijk nodig, dat men nauwkeurig *fcheide* — 1. tusfchen de lettergrepen; — 2. en tusfchen de volzinnen.

Dikwijls moeten de lettergrepen *gefcheiden* worden, om verwarring van zin voor te komen. Dit gefchiedt door (·) op deze wijze; *Baäl, Joël.*

Ook moeten veeltijds de lettergrepen *afgebroken* worden op het einde van een regel. Dan behoorde men het volgende in acht te nemen.

1. Letters, die bij elkanderen behoren, moeten bij elkanderen blijven; *ge-dragen* (niet *gedragen*), *elk-anderen* (niet *el-kanderen*), *ver-anderen*, *ge-dwaald*, *be-sloten*, *ont-erven*, *min-achting*, *mis-trouwen*, *vol-einden*, *waar-achtig*.

2. Een medeklinker, tusfchen twee klinkers fttaande, behoort anders doorgaans in de fcheiding tot den volgenden klinker; *vre-de*, *la-ger*, *gro-ter*.

3. Wanneer twee medeklinkers tusfchen twee klinkers ftaan, fcheidt men de medeklinkers aan beide zijden; *win-kef*, *bed-den*: of die medeklinkers moesten anders naar den eerften regel

gel bij elkanderen behoren; *ge-dwaald, ge-draaid.*

§. L X V I I I.

Scheiding in de Volzinnen.

Vele volzinnen, samengenomen, maken een groot deel van ene gansche rede uit. De afscheiding van de delen ener rede geschiedt door het teken (§) *paragraaf*: welke tekenen door bijgevoegde getallen I, II, III, enz. geteld worden. — De getallen alleen wijzen ook mindere afdelingen aan; zie ook §. VIII. bl. 7, 8.

Ieder volzin wordt gesloten, en afgescheiden door (.) een *punct*, of *sluitteken*.

Een volzin kan meer delen hebben.

De grootste delen worden afgescheiden door (:) een *colon*, of *lidteken*.

Een smaller deel scheidt men door (;) een *semicolon*, of *half lidteken*.

De kleinste afscheiding geschiedt door (,) een *comma*, *zinsnede*.

In het volgende voorbeeld ziet gij deze meerdere en mindere afscheiding. *Indien Gods bestuur wijs, heilig, en goed is; dan betaamt het ons, dat wij hem in voorspoed danken: ook moesten wij in tegenspoed onderworpen zijn. Maar het gedrag der menschen verschilt doorgaans veel van hunnen pligt.*

Ruimer zullen wij dit alles niet ontwikkelen: maar hier mede maken wij een

E I N D E.

BLAD-

B L A D W I J Z E R.

A.

a, één *a* in talen enz.,
bl. 60, 90.

aa, (niet *ae*) in naam,
88; *aa* of *ee* (niet *ae*)
in *paard* of *peerd*, 9,
96.

aantonende wijze, hoe te
vervoegen in de tijden,
70, 71.

*aanwijzende voornaam-
woorden*, 46--50.

ae, zie *aa*.

a in uitheemsche woorden,
96.

afkapping, 94, 98.

afleiding van woorden,
81, 82.

al, *alle*, *alles*, *allerban-
de*, *allertei*, 50.

aller, in de vergroting van
bijvoeglijke woorden,
34.

als en dan, 35, 77.

ander, 50.

B.

b en p, 7, 89.

bedrijvende werkwoorden
vervoegd, 64-66.

beide, 50.

betekenis der woorden, hoe
te kennen, 80-83.

*betreklijke voornaamwoor-
den*, 51, 52.

*bezittelijke voornaamwoor-
den*, 41-44.

bijvoegende wijze in de
vervoeging, 72.

bijvoeglijke naamwoorden,
of *bijnaamwoorden*, 14,
26; verbogen, 28; on-
verbogen, 31-33; als
een bijwoord, 32; als
één woord met het zelf-
standige, 32; als zelf-
standig, 32; zien op de
werking, of op den per-
foon des naamwoords,
33; vergroting daar in,
33-35.

bijwoorden, of *bijwerkwoor-
den*, aard, 14, 75; be-
tekenis, oorsprong, 76,
77.

C.

c, 96.

ch, 6; *ch eng*, 7, 89, 93.

ck, 90.

D.

d en t, *dd*, *dt*, 7, 89, 90,
92, 93; in den onvol-
maakt verleden tijd en
deelwoorden, 58, 69,
70, 74.

daarvan, *daar aan*, 46.

dan en als, 35, 77.

de en een, 25.

deelwoorden, 14; aard,
kracht, verbuiging, ver-
groting, 74, 75; vor-
ming, 58, 59, 69, 70,
74.

G 3

de.

delen der tale, 12-15.
den, wanneer niet, 29.
dewelke, 51, 52.
deze, *dit*, *deze*, *die*, *gene*, 46, 47.
dezelve, *dezelfde*, 47, 48.
die, *dat*, 46.
dienen, vervoegd, 64-69.
doch, *toch*, 95.
drieklanken, 9.
dusdanig, *dusdanig-een*, 50.

E.

e, klank, 5; in den uitgang, zie *uitgang*; één *e* in *eten*, 90.
ee, 91.
ei en *ij*, 83.
een, aanwijzend voornaamwoord, 48.
een en de, 25.
een ander, 50.
een ieder, *een iegelijk*, 49.
elk, *elk-een*, 49.
elkander, 50.
en, in den 2. naamval, 30.
enig, 49.
enigerhande, *enigerlei*, 50.
enkelvoudig getal, zie *getallen*.
etlijke, 50.
er, uitgang in vergroting, 34.

F.

f-en *v*, 89, 90, 93; in den onvolmaakt verleden tijd en deelwoorden, 58.
ff, 90.

G.

g en *ch*, 7, 89, 92, 93.
gebiedende wijze, vervoeging, 71, 72.
geen, ontkennend, 48.
gene, *deze en gene*, *deze*, *die*, *gene*, 46, 47.
geslachten der zelfstandige naamwoorden, welke, 16; te kennen is nodig, 16; kenmerken, 16-22; der werkwoorden, 53.
getallen, door letters, 7, 8; in de zelfstandige naamwoorden, 22-24.
gij, 36; in de werkwoorden, 54.

H.

h in *gh*, 90; in *Selah*, 96.
haar, 36, 37, 41, 41-44.
hebben, een hulpwoord, 57; vervoegd, 61-64.
hem, 36.
hen, 36, 37.
het, een voornaamwoord, 36, 37; voor *hetzelve*, 47, 48; als betrekkelijk, 51, 52; in de werkwoorden, 55.
het geen, 51, 52.
heur, 37.
hiervan, *hieraan*, 46.
hij, 36, 37; in werkwoorden, 55.
hoedanig, *hoedanig-een*, 44-46.

hoofd.

hoofdletters, wanneer, 95.
hopen, vervoegd, 64-69.
hulpwoorden der werkwoorden, 57; vervoegd, 61-64.
hun, 36, 37, 41, 41-44.

I.

ieder, *ieder-een*, 49.
iegeijk, 49.
iemand, 48.
iets, 48.
ij en *y*, 5; *ij* en *ei*, 83; in *mijne*, 91, 96.
ik, 36; in werkwoorden, 54.

K.

k, 96, 97.
klank verlengd, 8; gemengd, 8, 9; hoe zijn moet, 83; regelt ook de spelling, 88, 89.
klankteken, 97.
klemtoon, 83.
klinkers, aard, 4; getal, 5; lang, 5, 6; samen, 8; gemengde klank, 9; één lettergreep, 10; één in *talen*, 90, 91.
kw, 96.

L.

laat, bij werkwoorden, 72.
lettergrepen, 10, 11.
letters, 2-10; hoofdletters, 95; talletters, 8.
lezen, om te kunnen lezen, 2.

lidwoorden, 14; *nut*, onderscheid, 25, 26; *verbuiging*, 28.
ligt en licht, 95.
lijdende werkwoorden, 53; vervoegd, 67-69, 72.

M.

malkander, 50.
manlijk geslacht der zelfstandige naamwoorden, 16; kenmerken, 16-18, 21, 22.
medeklinkers, aard, 4, 6; naam, 6; klank, 6; zacht, 7; verdubbeld, 23, 31, 43, 60.
meervoudig getal, 22; *uitgang*, 23.
men, 36, 37; in werkwoorden, 55.
menig, *menig-een*, 49.
menigerhande, *menigerlei*, 50.
mening, om die te verstaan en te doen verstaan, 2, 12, 82.
mij, 36.
mijn, 41-44.

N.

naamleden, zie *lidwoorden*.
naamvallen der zelfstandige naamwoorden, 15, 24; zie ook *verbuiging*.
naamwoorden, zie *zelfstandige* en *bijvoeglijke*.
nederduitsche spraakkunst,

1.

niet, 48.

niets, 48.

nog en noch, 95.

O.

o, klank, 5; in den 5. naamval, 31.

o in vreemde woorden, 96.

onbepaalde wijze, vervoeging, 73.

oo, 91.

onpersoonlijke werkwoorden vervoegd, 73.

ons, 36, 41-44.

onvolmaakt verleden tijd, vervoeging, 53, 59.

onzijdig geslacht te kennen, 16, 17, 19-22.

P.

p en *b*, 7, 89.

personen in werkwoorden, 54, 55.

persoonl. voornaamw., 35-37.

ph, 96, 97.

Q.

q, *qu*, 96.

S.

s en *z*, 89, 90, 92, 93; *s*, uitgang van den 2. naamval, 29, 30; *s* *bijsch.*, 90.

samenvoeging van klinkers, letters, lettergrepen, woorden, 8-12.

scheiding van lettergrepen, 99, 100; van volzinnen, 100.

scheidtekenen, zie *scheiding*.

schikking der woorden, 84.

schrijven, om wél te schrijven, 85; goed schrift, 97.

sommige, 50.

soorten der woorden, 12-15; der werkwoorden, 53.

spelling, spelkunde nodig, 86; moeilijk, 86; niet onzeker, 86; goede spelling, 87; spel-regels, 87-97; te letten op den klank, 88-90; de kortheid, 90, 91; den aard der tale, 92-94; op andere omstandigheden, 94-97; in vreemde woorden, 96, 97; naar ons eigen gebruik, 97.

spreeken, om wél te spreken, 82; zie ook *uitspraak*.

spraak, om wél te spreken, 82; zie ook *uitspraak*.

spraak, om wél te spreken, 82; zie ook *uitspraak*.

spraak, om wél te spreken, 82; zie ook *uitspraak*.

spraak, om wél te spreken, 82; zie ook *uitspraak*.

spraak, om wél te spreken, 82; zie ook *uitspraak*.

spraak, om wél te spreken, 82; zie ook *uitspraak*.

spraak, om wél te spreken, 82; zie ook *uitspraak*.

spraak, om wél te spreken, 82; zie ook *uitspraak*.

spraak, om wél te spreken, 82; zie ook *uitspraak*.

T.

t en *d*, zie *d* en *t*.

taaldelen, 12-15.

tekenen van klank, 97, 98; en zin, 98, 99.

th, 96.

tie, 96.

tijden der werkwoorden, 54; *samenmengd*, 74.

toch,

toch, doch, 95.
tongvallen regelen ook de
 spelling, 95, 96.
trappen van vergelijking,
 34.
tweeklanken, 9.
tusfchenwerpfels, 14, 79.

U.

u, voornaamwoord, 36; *u*
 en *uw*, 43.
uitgang in zelfftandige
 naamwoorden op *e*, 29;
 met afkapping der *e*,
 29; van den 2. naamval,
 29, 30; van den 3. en
 6. naamval onzijdig, 30;
 ftepende, of korte in
 werkwoorden, 59, 60.
uitfpraak, gepaste, 83;
 nadruk, 83.
uitheemfche, of vreemde
 woorden, verbuiging, 85,
 gebruik, 85; fpeeling,
 96, 97.
uw, 41-44; *uw* en *u*,
 43.

V.

v en f, 7, 89, 90, 93.
vele, velerhande, velerlei,
 50.
verbuiging, of *declinatie*,
 waar toe, 26; hoe, 27;
 voorbeeld, 28; aanmer-
 kingen, 29-31; bij-
 voeglijke woorden on-
 verbogen, 31-33.
vergelijking, of *vergrotting*

in bijvoeglijke woorden,
 trappen en verbuiging,
 33-35.
vervoeging, of *conjugatie*,
 in werkwoorden, watis,
 en waar toe dient, 53,
 56; hoe gefchiedt, 56;
 algemene opheldering,
 57-60; voorbeelden,
 60-69; bijzondere aan-
 merkingen, 69-72; enige
 gevallen, 72-74; fte-
 pende of korte uitgang,
 59, 60; werkwoorden
 met een voorzetsfel, 73;
 vervoeging met *zijn* en
worden tot bijzonderen
 nadruk, 73, 74.
vinden, vervoegd, 64-69.
voegwoorden, aard, 14, 78;
 foorten, 78, 79.
volzin, of *voorfel*, 12,
 13.
voorleden, zie *lidwoor-*
den.
voornaamwoorden, 13, 35,
 foorten, 35.
voorzetsfels, aard, 14, 77;
 beheerfchen naamval-
 len, 77, 78; bij werk-
 woorden, 73, 78.
vragende voornaamwoor-
den, 44-46.
vreemde woorden, zie *uit-*
heemfche.
vrouwl. geflacht der naam-
 woorden te kennen, 16-
 19, 21, 22.

W.

waar van, waar aan, 45, 52.

wat, zie wie.

wederkerende voornaamwoorden, 37-41.

wederkerige werkwoorden, 53; vervoegd, 72.

weinigte, 50.

welluidendheid, verbiedt wel eens de verbuiging, 31, 32; maakt verandering in de vergroting der bijvoeglijke woorden, 34; en in deelwoorden, 75; regelt ook de spelling, 93, 94.

werkwoorden, 13, 52, 53; foorten, 53; tijden, 54, 55; personen, 54, 55; wijzen van voorftel, 55, 56; vervoeging, 56-74, zie ook vervoeging.

wie, welke, wat, welk-een, wat voor een, vragende voornaamwoorden, 44, 46; ook als betrekkelijke, 51, 52.

wijzen in de werkwoorden, 55, 56.

worden, een hulpwoord, 57; vervoegd, 61-64.

woorden bestaan uit lettergrepen, 10, 11; meer woorden tot één, 11;

zin der woorden, hoe te kennen, 12; of anderen te doen verftaan, 82; foorten, 12-15.

X.

x in vreemde woorden, 96.

Y.

y, onderscheiden van ij, 5; in vreemde woorden, 96.

Z.

z en s, 7, 89, 90, 92, 93. zelf, 37-41.

zels, 41.

zelfftandige naamwoorden, aard, 13-15; eigene, gemene, 15, 16; geflachten, 16-22; getallen, 22-24; naamvalen, 24; verbuiging, 26-31.

zich, 38-41.

zij, voornaamwoord, 36, 37; in werkwoorden, 55.

zijn, voornaamwoord, 41, 41-44; een hulpwoord, 57; vervoegd, 61-64.

zin der woorden, zie mening.

zintekenen, 98, 99.

zodanig, zodanig-een, 50.

zulk, zulks, zulk-een, 50.

zullen, een hulpwoord, 57; vervoegd, 61-64.

Bij de DRUKKERS dezer *Spraakkunst* zijn ook de volgende Werken, alle door de Maatschappij TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN uitgegeven, gedrukt of te bekomen.

P. SCHOUTEN, het *bestaan van God*, bewezen uit *natuur en reden*. à 5 stuivers.

J. WIGERI, de *bewijzen en kenmerken* ener *Godijke Openbaring*. à 5 stuivers.

Verhandeling over de vriendschap met God. à 5 stuivers.

H. H. TEN OEVER, en J. WIGERI, over de *beste opvoeding der Jeugd*. à 8 stuivers.

J. WIGERI, D. BOING, enz. *Schets van den Braven Man*. à 5 stuivers.

D. BOING, *Pligten van Handwerkslieden en Dienstboden*. à 3 stuivers.

D. VAN HINLOPEN, over de *Landeigene goede en kwade zeden der Nederlanderen*. à 3 stuivers.

D. BOING, *Brief aan de Schoolhouderen in Nederland*. à 3 stuivers.

B. SPOELSTRA, en P. WEILAND, *aanleiding tot gezellige deugden in de Scholen*. à 3 stuivers.

J. H. FLOH, over het *verband tusschen Deugd en Geluk*. à 4½ stuiver.

J. VAN MANEN, ADZ. over de *zedelijke verbeteringen in den Koophandel, de Ambagten, Kunsten*, enz. à 3 stuivers.

P. HARTMAN, *Hendrik en Anna*, een Volksroman, 2 Stukjes. à 8 stuivers.

Verhandeling over het onderwijs in 't Spellen, Lezen en Schrijven. à 4 stuivers.

Kunstmatig Lezen. à 4½ stuiver.

Spel- en Leesboekje voor eerstbeginnenden. à 1 stuiver.

Trap der Jeugd. à 5 stuivers.

Leeslesjes, behorende bij de *Verhandeling over het Kunstmatig Lezen.* à 4½ stuiver.

Schoolboekje van Nederlandsche Deugden. à 4 stuivers.

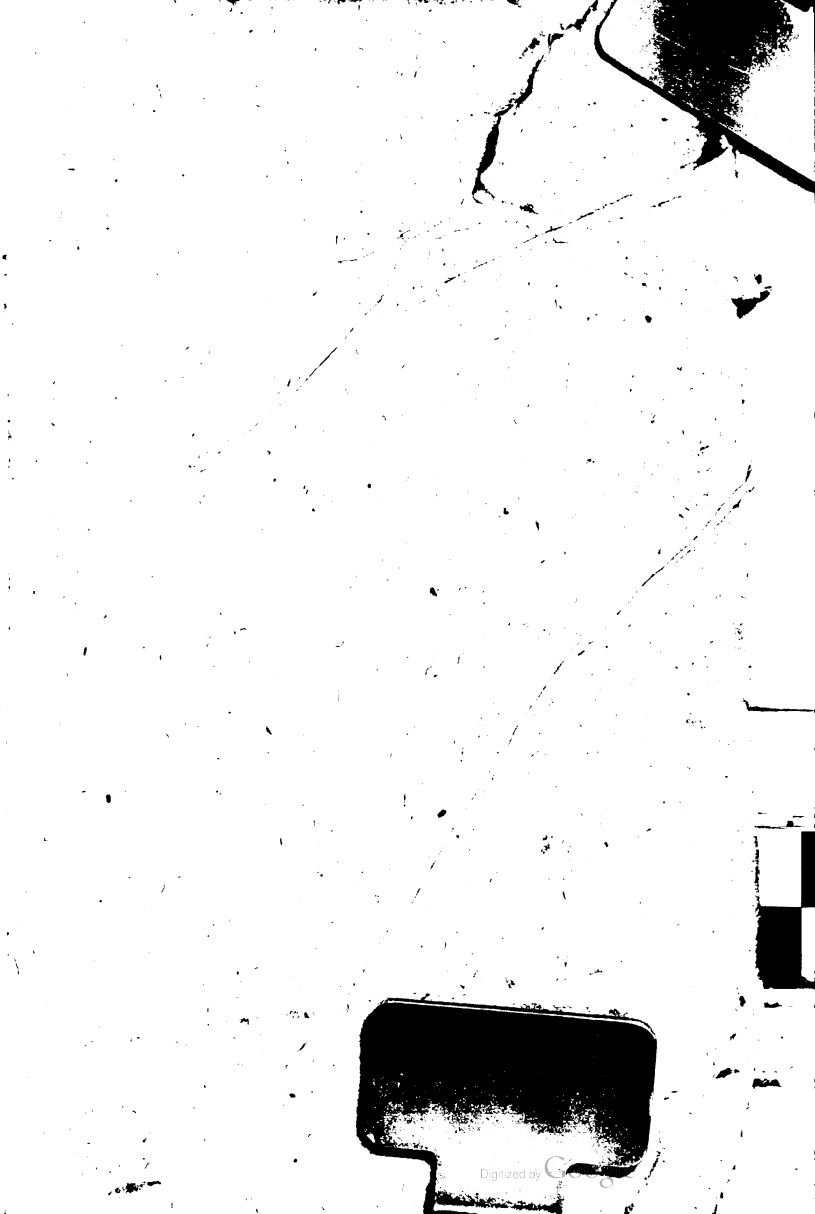
Levenscheffen van Nederlandsche Mannen en Vrouwen. Een Schoolboek. à 4. stuivers.

H. AENAE, *Rekenboek* voor de Nederlandsche Jeugd, 1ste Deel, à 10 stuivers: het tweede Deel is op de pers.

Volksliedjes, vier Stukjes. Elk Stukje 4 stuivers.

J. H. FLOH EN A. VAN DAM, *Theorie van straffen en beloningen* in de *Scholen* is op de pers.

NB. Alle deze Werkjes zijn bij getallen tot nog minder, dan de daar bij gestelde, prijzen te bekomen.

37